

IZVEŠTAJ O STANJU RADNIH PRAVA U REPUBLICI SRBIJI ZA 2023. GODINU

Prof. dr Bojan Urdarević
Jovana Misailović

Sadržaj

UVOD.....	2
I STATISTIČKI PODACI TRŽIŠTA RADA U REPUBLICI SRBIJI ZA 2023. GODINU.....	4
1. Zarada	4
2. Vrednost potrošačke korpe u nesaglasju sa visinom (minimalne) zarade – realan odraz stepena siromaštva u Srbiji.....	6
3. Zaposlenost u Srbiji u 2023. godini.....	7
3.1. Mere za smanjenje nezaposlenosti	11
3.2. Povećan broj stranih radnika u 2023. godini	13
4. Pravni status frilensera (FairWork Izveštaj).....	14
II ZAKONI I DOKUMENTI JAVNIH POLITIKA U 2023. GODINI	16
1. Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu	19
2. Zakon o strancima i Zakon o zapošljavanju stranaca	21
3. Zakon o javnom informisanju i medijima	23
4. Strateška dokumenta	24
5. Nacrti zakona	25
5.1. Nacrt zakona o radnom angažovanju na sezonskim i drugim povremenim poslovima u određenim delatnostima.....	25
5.2. Nacrt Zakona o radnoj praksi	26
5.3. Nacrt Zakona o volontiranju.....	27
6. Predlog Zakona o potvrđivanju Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.....	28
III SOCIJALNI DIJALOG U 2023. GODINI.....	29
LITERATURA	34
Izvori prava i sudska praksa	34
Internet izvori.....	34
Novinski članci.....	36
Internet publikacije/Izveštaji/Dokumenti	38

UVOD

Pred vama je šesto izdanje godišnjeg Izveštaja o stanju radnih prava u Republici Srbiji za 2023. godinu (u daljem tekstu: Izveštaj) Fondacije Centar za demokratiju (FCD). Kao i u prethodnim izdanjima, cilj Izveštaja je da doprinese unapređenju poštovanja radnih prava u Republici Srbiji, u skladu sa međunarodnim radnim standardima. Podaci korišćeni tokom pripreme Izveštaja odnose se na period od 1. januara do 31. decembra 2023. godine, a samo izuzetno i na prethodni period.

Za samu ocenu radnih i socijalnih prava kao i funkcionisanja tržišta rada u Republici Srbiji značajan je Izveštaj Evropske komisije, koji je objavljen 8. novembra 2023. godine. Naime, prema stavu Evropske komisije Srbija je umereno pripremljena u oblasti socijalne politike i zapošljavanja. Pre svega, pohvaljen je izvestan napredak u vezi sa prošlogodišnjim preporukama usvajanjem novog Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, koji je delimično usklađen sa pravnim tekovinama Evropske unije. U pogledu radnog zakonodavstva, u Izveštaju se ponovo navodi da izmene Zakona o radu iz 2014. godine nisu u potpunosti u skladu sa tekovinama Evropske unije, kao i da rad na nacrtu novog Zakona o radu treba tek da otpočne uključujući i odredbe o stranim upućenim radnicima u skladu sa pravnim tekovinama EU, čime bi se izbeglo dalje odlaganje sprovođenja akcionog plana za poglavlje 19. Osim navedenog, novi Zakon o štrajku još uvek nije usvojen, a neophodna je i izmena zakonskog okvira u cilju jačanja bipartitnog i tripartitnog socijalnog dijaloga na svim nivoima. Ovo posebno vredi s obzirom na procenu da se socijalni dijalog u Srbiji ocenjuje kao vrlo slab, a posebno u pogledu učešća socijalnih partnera u razvoju za njih značajnih politika.

U aspektu pospešivanja zapošljavanja negativno je ocenjen izostanak koordinator programa Garancija za mlade koji je nedostajao u delu izveštajnog perioda, kao i činjenica da plan za sprovođenje programa Garancija za mlade još uvek nije usvojen. U pogledu budžetskih izdvajanja za aktivne politike tržišta rada kao procenat BDP, konstatovano je da ista nisu povećana u 2023. godini.

U pogledu funkcionisanja tržišta rada Evropska komisija je potvrdila da se tržište rada u 2023. godini dodatno oporavlja nakon pandemije koja je pogodila svet 2020. godine, iako njegov tempo usporava. Međutim, negativni aspekti su izraženi kroz znatan broj migracija iz Srbije i stalni pad broja stanovnika koji nastavlja da opterećuje ponudu radne snage. Pozitivna strana jeste smanjena stopa nezaposlenosti u odnosu na isti period prethodne godine u četvrtom kvartalu 2022. godine. Ovo, prema stavu Evropske komisije označava povratak dugoročnom trendu postepenog pada nezaposlenosti. Takođe vredi naglasiti i da je u Izveštaju ocenjeno da je Srbija umereno pripremljena u oblasti slobode kretanja radnika u kojoj je

ostvarila ograničen napredak, nastavljajući sa pripremama za pridruživanje Evropskoj mreži službi za zapošljavanje.

Nepovoljni utisci odnosili su se i na činjenicu da su realne zarade usled visoke inflacije stagnerale, dok su vlasti su nastavile da postepeno smanjuju ukupno poresko opterećenje povećanjem neoporezivog dela zarada. Međutim, ispravno je konstatovano da je poresko opterećenje i dalje nesrazmerno visoko za ljude sa niskim platama i samim tim pogoršava radno siromaštvo, a ujedno predstavlja i prepreku za formalizaciju rada.

Kada je reč o socijalnoj sigurnosti, Evropska komisija je istakla da, kako nisu zaključeni novi bilateralni sporazumi sa državama članicama EU o koordinaciji sistema socijalne sigurnosti, preporuke od prošle godine stoga i dalje važe u pravcu pojačane saradnje sa državama članicama EU na koordinaciji sistema socijalne sigurnosti i pokretanja pripreme za pridruživanje Evropskoj agenciji za rad.

U prvom poglavlju dat je pregled relevantnih statističkih podataka u pogledu zarada, ukupnog broja zaposlenih, kao i stope nezaposlenosti i mera koje se sprovode u cilju umanjenja iste, kao i osvrt u pogledu broja stranih radnika. Pored toga, navedeni su i iznosi prosečne bruto i neto zarade, kao i iznos medijalne neto zarade u trećem kvartalu 2023. godine. Takođe, obrađeni su i podaci vezani za najviše i najniže zarade po oblastima i delatnostima u Republici Srbiji, kao i podaci vezani za zaposlenost u 2023. godini. Konačno, na kraju ovog dela prikazani su i podaci iz FairWork izveštaja iz 2023. godine koji se odnose na analizu rada četiri platforme: Glovo, Wolt, Mr.D i Yandex, sa ciljem ispitavanja da li i u kojoj meri radnici angažovani posredstvom navedenih platformi ostvaruju pravo na dostojanstveni rad.

Drugi deo izveštaja posvećen je izmenama zakonodavnog okvira. Tačnije, sumiranom prikazu usvojenih zakona – Zakona o zaštiti zdravlja i bezbednosti na radu, Zaštiti stranaca i Zakona o zapošljavanju stranaca i Zakona o javnom informisanju i medijima. Osim toga, osvrt je učinjen i ka nacrtima zakona i dokumenata javne politike za 2023. godinu, koji su u vezi sa realizacijom Akcionog plana za poglavlje 19. Osim toga, prostor je dat i sadržini Zakona o potvrđivanju Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima.

U trećem delu, fokus je usmeren na socijalni dijalog, gde je posebno analizirana Preporuka Saveta o jačanju socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji. Pored toga, akcenat je stavljen na realizaciju prava na sindikalno udruživanje i kolektivno pregovaranje tokom 2023. godine. Navedeni su i primeri nezadovoljstva radnika uslovima rada koji su se koristeći svoje kolektivno pravo na štrajk nastojali da obezbede dostojanstveni rad, ali na prvom mestu kako bi ostvarili pravo na zaradu koja bi im obezbedila adekvatan životni standard.

I STATISTIČKI PODACI TRŽIŠTA RADA U REPUBLICI SRBIJI ZA 2023. GODINU

1. Zarada

U Republici Srbiji visina zarade utvrđuje se ugovorom o radu koja ne može biti niža od minimalne zarade koja se utvrđuje odlukom Socijalno-ekonomskog saveta za svaku godinu. Iako je cilj da se visina zarade podiže iz godinu u godinu, način na koji se dolazi do odluke o visini cene rada može biti upitan, ukoliko isti nije rezultat dogovora između socijalnih partnera. O ovome najbolje svedoči podatak da je i pre nego što su pregovori o visini minimalne zarade u 2023. godini bili okončani o visini minimalne zarade u iznosi od 400 EUR se već govorilo u medijima kao konačnom iznosu.¹

Ono što je možemo primetiti jeste da je cena rada po satu u odnosu na prethodnu godinu neznatno porasla. Naime, Odlukom o visini minimalne cene rada za period januar–decembar 2023. godine utvrđeno je da neto minimalna cena rada (tj. cena rada bez poreza i doprinosa za obavezno socijalno osiguranje), iznosi 230 RSD neto. Ipak, povećanje od 14,1% nikako ne može da bude dovoljno da izađe na kraj sa godišnjom stopom inflacije u januaru 2023. godine od 15,8 procentna poena.

U 2023. godini, prema podacima Republičkog zavoda za statistiku (u daljem tekstu: RZS) visina minimalne zarade varirala je od najniže 36 800 RSD u februaru i aprilu mesecu do najviše 42 320 RSD u martu, maju i avgustu. Ukoliko bi se napravila komparacija, minimalna zarada nešto je viša u odnosu na 2022. godinu kada je u periodu januar–decembar 2022. godine cena po radnom času za iznosila 201,22 RSD neto.

Prosečna zarada (bruto) obračunata za septembar 2023. godine iznosila je 117 472 dinara, dok je prosečna zarada bez poreza i doprinosa (neto) iznosila 85 066 dinara. Prosečna neto zarada u periodu januar–septembar 2023. godine, u odnosu na isti period prošle godine, nominalno je veća za 15%, a realno je veća za 1%. Medijalna neto zarada za septembar 2023. godine iznosila je 65 727 dinara, što znači da je 50% zaposlenih ostvarilo zaradu do navedenog iznosa.²

¹ „Izvesno da će minimalac biti 47.000, predsednik najavio pre mesec i po dana“, <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/izvesno-da-ce-minimalac-biti-47-000-predsednik-najavio-pre-mesec-ipo-dana>, 12.1.2024.

² Republički zavod za statistiku, <https://www.stat.gov.rs/sr-Latn/oblasti/trziste-rada/zarade>, 24.12.2023.

Osim porasta u vidu iznosa zarade značajno je istaći i podatke koji govore o rastu zarada u pojedinim sektorima. Naime, najveći realan rast u prvoj polovini 2023. godine, u odnosu na isti period 2022. godine, ostvaren je u sledećim sektorima: Trgovina na veliko i malo i popravka motornih vozila (2%), prerađivačka industrija i Umetnost, zabava i rekreacija (1,8%). S druge strane, u ostalim sektorima došlo je do realnog pada u odnosu na prethodnu godinu.

Najviša zarada bez poreza i doprinosa u prva dva kvartala 2023. godine obračunata je u sledećim oblastima: Računarsko programiranje i konsultantske delatnosti (257 994 RSD), Vazdušni saobraćaj (190 144 RSD), Naučno istraživanje i razvoj (177 543 RSD), Eksploatacija sirove nafte i prirodnog gasa (152 704 RSD), Upravljačke delatnosti; savetovanje u vezi sa upravljanjem (150 101 RSD), Proizvodnja duvanskih proizvoda (146 373 RSD) i Finansijske usluge, osim osiguranja i penzijskih fondova (144 092 RSD). U svim ostalim oblastima zarade su se kretale u rasponu od 46 722 RSD (Delatnost pripremanja i posluživanja hrane i pića) do 137 195 RSD (Uslužne delatnosti u rudarstvu i geološkim istraživanjima).

Prema RZS, zarade u odnosu na prošlu godinu su porasle u oblastima trgovine na veliko, popravke motornih vozila, prerađivačkoj industriji, zabavi i rekreaciji, saobraćaju i u poslovanju nekretninama. S druge strane, u prvoj polovini ove godine u odnosu na isti period prošle u određenim oblastima se beleži i realni pad zarada. To su informisanje i komunikacije, snabdevanje električnom energijom, državna uprava, građevinarstvo, administrativne delatnosti, usluge smeštaja i ishrane, rudarstvo, kao i poljoprivreda, obrazovanje, finansijske delatnosti, zdravstvena i socijalna zaštita i snabdevanje vodom.³

Posmatrano po regionima, najviša prosečna zarada bez poreza i doprinosa u prvoj polovini 2023. godine obračunata je u Beogradskom regionu i iznosi 106 746 RSD, sledi Region Vojvodine, sa prosečnom zaradom od 79 690 RSD, zatim Region Južne i Istočne Srbije, sa 72 399 RSD, dok je najniža prosečna zarada zabeležena u Regionu Šumadije i Zapadne Srbije i ona iznosi 70 165 RSD.

Ono što posebno zabrinjava jeste trend isplate minimalne zarade protivno odredbama Zakona o radu koje utvrđuju uslove pod kojima se minimalna zarada može isplaćivati. Takođe, problem je i to što RZS ne iznosi podatak o broju lica u Srbiji koji prima minimalnu zaradu, zbog čega se najčešće pominje podatak o 350.000 ljudi koji je još u 2021. godini bio zastareo. Takođe, opšti je utisak da povećanje minimalne cene rada i dalje ne ide u pravcu omogućavanja dostojanstvenog života, posebno imajući u vidu inflaciju koja je pogodila svet tokom 2021, 2022. i 2023. godine. Veliki broj radnika prima zaradu „na ruke“, a prijavljeno je na minimalnu zaradu što nikako ne doprinosi realnom stanju stvari – poslodavci bivaju oslobođeni plaćanja poreza, a zaposlenima se ne obezbeđuju adekvatne visine

³ Vidi: Republički zavod za statistiku: <https://www.stat.gov.rs/sr>.

doprinosa po osnovu obaveznog socijalnog osiguranja. Ovakva „igra u krug“ koja se nastavlja iz godine u godinu ukazuje samo da se lošim praksama ne staje na put, a da država ostaje slepa na polju još jednog problema u oblasti u rada.

Prema nezvaničnim podacima koje je ministar finansija objavio za javnost, u Republici Srbiji je 250 000 zaposlenih koji primaju minimalnu zaradu.⁴ Iako je porast minimalne zarade zabeležen u 2023. godini dostignuti iznos i dalje nije dovoljan da obezbedi licima koja primaju minimalnu zaradu život u skladu sa vrednošću troškova života, odnosno potrošačke korpe. O tome se govorilo posebno u septembru 2023. godine kada je Savez samostalnih sindikata Srbije nastojao da pregovara o značajnom povećanju cene minimalnog rada za 2024. godinu.⁵

2. Vrednost potrošačke korpe u nesaglasju sa visinom (minimalne) zarade – realan odraz stepena siromaštva u Srbiji

U 2023. godini dosta se govorilo o poskupljenju života u Srbiji. Uzroci koji su pravdani tzv. Ukrajinskom krizom, te velikim prilivom stranih državljana koji su ostvarili pravo na boravište u Srbiji zadržali su se kao opravdanje i u vremenu kada za to više nije bilo prostora. I dok se u medijima Srbija percipira na „dobrom mestu“ na privrednoj sceni Evrope, mišljenje radničke klase podržano statistikom govori nešto drugačije.⁶

Naime, sve je realniji utisak da vrednost zarade koju ostvaruje veliki broj radnika u Srbiji, odnosno onaj broj koji radi za minimalnu zaradu – jedva preživljava.⁷ Da ovakav stav nije bez dokaza govore podaci prema kojima prosečna mesečna plata u Srbiji ne pokriva prosečnu potrošačku korpu. Naime, prema podacima RZS, za prosečnu potrošačku korpu potrebno je 853 EUR, dok prosečna plata iznosi 730 EUR. Skok cene hrane i energenata, pre svega, usled pomenute krize, uticao je na povećanje inflacije, samim tim i na standard građana.⁸

Prosečna potrošačka korpa u Srbiji koju Ministarstvo trgovine objavljuje na

⁴ „Na minimalcu 250.000 ljudi“, <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/na-minimalcu-250-000-ljudi-kaze-mali>, 22.12.2023.

⁵ „Nema dogovora, minimalac ubuduće koliko je odredila Vlada Srbije – sindikalci razmatraju naredne korake“, <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/vlada-srbije-sindikalci-minimalac-dogovor/>, 19.12.2024.

⁶ „Troškovi života: Šta se može u različitim gradovima Srbije sa 65.000 dinara“, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-67543448>, 19.12.2023.

⁷ „Kolika plata u Srbiji je dovoljna za život?“, <https://nova.rs/vesti/biznis/kolika-plata-u-srbiji-je-dovoljna-za-zivot/>, 19.12.2023.

⁸ „Kućni budžet u Srbiji: Verovati novčaniku ili statistici?“, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-potrosacka-korpa-kucni-budzet/32631196.html>, 19.12.2023.

zvaničnom sajtu sačinjena je na osnovu mesečne potrošnje tročlanog domaćinstva. Najveći deo potrošačke korpe čine troškovi koji odlaze na osnovne životne namirnice, stanovanje i namirenje komunalnih računa, pre svega troškova struje i gasa. Prema toj proceni, prosečno tročlano domaćinstvo na hranu mesečno troši 356 EUR dok na stanovanje i račune odlazi 172 EUR. Ilustracije radi, prema poslednjim dostupnim podacima RZS, u 2022. godini stopa rizika od siromaštva iznosila je 20% i u odnosu na 2021. godinu niža je za 1,2 procentna poena. Stopa rizika od siromaštva ili socijalne isključenosti iznosila je 28,1% i u odnosu na 2021. godinu niža je za 0,3 procentna poena.⁹

Ukoliko bismo analizirali posledice inflacije u Srbiji i doveli ih u vezu sa stepenom porasta zarada u Srbiji, jasno je da poboljšanje u vidu povećane cene rada po satu nije dovoljno da kompenzuje porast cena „svakodnevnog života“. O tome, najbolje govore podaci prema kojima je godišnja stopa inflacije u Srbiji, prema poslednjim podacima RZS iznosila 11,5 procentna poena u avgustu 2023. godine. Poređenja radi u evrozoni za avgust mesec inflacija je iznosila 5,2 procentna poena. Najviša stopa inflacije u Srbiji je zabeležena u martu 2023. godine kada je iznosila 16,2 procentna poena. Na vrhu liste proizvoda koji su poskupeli u poslednjih godinu dana je povrće - 34,5%, a zatim mleko, sir i jaja - 25,5%. Ništa bolja situacija nije ni kada je u pitanju porast troškova struje, koji su u 2023. porasli dva puta za po 8%, uz dodatno povećanje od 1. novembra 2023. godine takođe za 8%.¹⁰

Ono što dodatno vredi istaći jeste i podatak da su pojedini gradovi u Srbiji dodatno ugroženi kada je u pitanju kupovna moć. Tako, na ne veliko iznenađenje Beograd prednjači po kupovnoj moći kada se uzmu u obzir vrednost prosečne potrošačke korpe i prosečna plata u tom gradu. Beograd je ujedno, prema podacima RZS jedini grad u kome jedna prosečna plata premašuje vrednost prosečne potrošačke korpe. Posle Beograđana, najveću kupovnu moć imaju Novosađani, a najmanje za platu mogu da kupe građani Leskovca i Kraljeva.¹¹

3. Zaposlenost u Srbiji u 2023. godini

Otvaranje novih radnih mesta čime se stvara veća mogućnost za zapošljavanje i sticanje prihoda, između ostalog, teret je koji pada na države da u skladu sa potrebama tržišta rada i uzajamnog odnosa ponude i tražnje radne snage, obezbede

⁹ Republički zavod za statistiku, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/oblasti/potrosnja-prihodi-i-uslovi-zivota/prihodi-i-uslovi-zivota/>, 22.12.2023.

¹⁰ Ministarstvo trgovine, must.gov.rs/extfile/sr/4278/Korpa%20oktobar%202023.pdf, 14.12.2023.

¹¹ Ministarstvo trgovine, must.gov.rs/extfile/sr/4278/Korpa%20oktobar%202023.pdf, 14.12.2023.

dovoljan broj radnih mesta za građane kako bi oni, sa druge strane, ostvarili mogućnost zapošljavanja. Međutim, u vezi obezbeđivanja novih radnih mesta, države u cilju privlačenja stranog kapitala neretko umanjuju prava radnika koja se odnose pre svega na visinu njihove zarade i time direktno onemogućuju jedan od segmenata drugog strateškog cilja dostojanstvenog rada – prava na adekvatnu zaradu. Prethodno ne treba razumeti u smislu da svako ima garantovano pravo na zaposlenje, već na mogućnost da obezbedi sredstva za život radom koji je slobodno izabrao.¹² Otuda, obaveza država nije postizanje pune zaposlenosti, već vođenje politike i stvaranje uslova/okruženja za njeno postizanje (uz poštovanje svih principa dostojanstvenog rada). Identično je predviđeno Međunarodnim paktom o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, u skladu sa kojim države potpisnice nisu u obavezi da obezbede punu zaposlenost i posao za sve, već da preduzmu neophodne mere za smanjenje nezaposlenosti, dok ostvarivanje pune zaposlenosti treba da bude cilj njihove politike.¹³

U nameri da smanji broj nezaposlenih lica Republika Srbija je usvojila Strategiju zapošljavanja za period 2021–2026. godine, oslanjajući se u tom pogledu na međunarodni okvir za politiku zapošljavanja koju su postavili Ujedinjene nacije, Savet Evrope, Međunarodna organizacija rada i Evropska unija. Tako, najvažniji strateški dokument u ekonomskom dijalogu sa Evropskom komisijom i državama članicama Evropske unije je Program ekonomskih reformi - PER (*Economic Reform Programme – ERP*)¹⁴, koji sadrži srednjoročni okvir makroekonomske i fiskalne politike, kao i detaljan prikaz strukturnih reformi koje bi trebalo da doprinesu povećanju konkurentnosti nacionalne ekonomije, jačanju privrednog rasta i razvoja, kreiranju novih radnih mesta i, posledično, boljem životnom standardu. Izrada ovog dokumenta svake druge godine je od značaja za Republiku Srbiju kao državu u pretpristupnom statusu, jer predstavlja pripremu za učešće u procesu ekonomskog i fiskalnog nadzora država članica EU, odnosno predstavlja uključenje u proces evropskog semestra koordinacije ekonomskih politika. Novina je da je ERP 2024-2026, u skladu sa Smernicama Evropske komisije, od 2024. godine usmeren na nešto uži set strukturnih reformi u odnosu na prethodne cikluse, kako bi fokus bio prvenstveno na realizaciji utvrđenih prioriteta. Naime, Smernice Evropske komisije su inovirane u pogledu koncipiranja strukturnih reformi, uz mogućnost da struktura reformi bude sačinjena iz većeg broja sastavnih elemenata u vidu mera. U skladu sa tim, strukturne reforme, organizovane su u okviru tri oblasti i to: konkurentnost,

¹² BGC, Izveštaj o stanju ljudskih prava, 2022. godina, <https://www.bgcentar.org.rs/biblioteka/izvestaji-o-stanju-ljudskih-prava/>, 12.12.2023.

¹³ Član 6.

¹⁴ Program ekonomskih reformi, dostupno na: <https://www.mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/program-ekonomskih-reformi-erp-1>, 18.12.2023.

održivost i otpornost i ljudski kapital i socijalne politike.¹⁵

Program ekonomskih reformi za period 2023-2025. podnet je na vreme. Kao i prethodnih godina, njegova analitička dijagnostika je bila dobro pripremljena. PER je, uopšteno govoreći, usklađen sa reformskim prioritetima koje je identifikovala Komisija, i uglavnom se nije menjao u odnosu na prethodnu godinu, odražavajući kašnjenja u primeni. Pre svega, u PER i dalje nedostaju ambiciozne reforme u vezi sa zelenom tranzicijom. PER se još uvek ne bavi u dovoljnoj meri osnovnim strukturnim slabostima u oblasti vladavine prava koje i dalje negativno utiču na poslovno okruženje. Makroekonomski i fiskalni okviri su dovoljno sveobuhvatni i integrisani sa sveukupnim ciljevima politike i pružaju odgovarajuću osnovu za diskusije u vezi sa politikama.¹⁶

Stanje na tržištu rada potpuno drugačije opisuje subjektivan osećaj nezaposlenosti, koja obuhvata sve ljude koji sami sebe opisuju kao nezaposlene. To su ne samo stvarno nezaposleni – oni koji nemaju posao ali ga aktivno traže – već i oni iz drugih kategorija koje zvanična statistika smatra zaposlenima ili neaktivnima: neplaćeni pomažući članovi domaćinstava, ili oni koji su nezaposleni ali su prestali da aktivno traže posao jer su dugoročno nezaposleni, ili oni koji ne mogu da rade jer se brinu o deci ili drugim članovima porodice, te penzioneri koji žele da nastave sa radom ili oni koji rade samo po privremenim ili povremenim poslovima a nisu u stalnom radnom odnosu.¹⁷

To su sve ljudi koji sebe često mogu smatrati nezaposlenima, iako ih tako zvanična statistika ne posmatra. U tom smislu, u Srbiji nezaposlenima sebe smatra ukupno 872.600 ljudi što je 2,5 puta više nego što iznosi zvanični broj nezaposlenih. To pokazuje da je stanje na tržištu rada, iako bolje nego pre 10 godina, i dalje prilično teško, naročito u slučaju onih sa nižim kvalifikacijama, onih koji žive van velikih gradova ili onih koji su stariji.¹⁸

Naposletku, valja istaći i da budžetska izdvajanja za aktivne politike tržišta rada nisu porasla u 2023. godini, te i dalje ostaju nedovoljna da obuhvate sve one koji traže posao, uz potrošnju od oko 0,1 procentna poena BDP. Tako, samo 23,5% registrovanih nezaposlenih osoba imalo je koristi od aktivnih politika tržišta rada u 2022. godini, a manje od 5% ukupno imalo je pristup subvencionisanim merama

¹⁵ Program ekonomskih reformi, dostupno na: <https://www.mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/program-ekonomskih-reformi-erp-1>, 18.12.2023.

¹⁶ Izveštaj Evropske komisije za 2023, str. 117, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023_11/SWD_2023_695_Serbia.pdf, 28.12.2023.

¹⁷ „Kolika je stvarna nezaposlenost u Srbiji”, <https://talas.rs/2022/04/29/kolika-je-skrivena-nezaposlenost-u-srbiji/>, 29.12.2023.

¹⁸ „Kolika je stvarna nezaposlenost u Srbiji”, <https://talas.rs/2022/04/29/kolika-je-skrivena-nezaposlenost-u-srbiji/>, 29.12.2023.

aktivacije. Radnici koji pokrivaju čitav spektar zanimanja nastavljaju da emigriraju, što je pored drugih faktora doprinelo smanjenju od 1,3% radno sposobnog stanovništva u 2022. godini.¹⁹

Poslednji podaci RZS-a za treći kvartal 2023. godine pokazali su da je broj zaposlenih iznosio 2.888.500, da je broj nezaposlenih iznosio 285.700.²⁰

Od ukupnog broja 1 892 341 zaposleno je u pravnim licima, 415 392 čine preduzetnici, lica zaposlena kod njih i lica koja samostalno obavljaju delatnost, a 53 029 lica predstavljaju registrovani individualni poljoprivrednici.

U odnosu na treći kvartal 2022. godine, ukupan broj zaposlenih je veći za 51 807 lica, odnosno za 2,2%, pri čemu je broj zaposlenih u pravnim licima porastao za 36 306 lica, tj. za 2,0%, broj preduzetnika, zaposlenih kod njih i lica koja samostalno obavljaju delatnost povećan je za 18 145 lica, tj. za 4,6%, dok je broj registrovanih individualnih poljoprivrednika smanjen za 2 644 lica, tj. za 4,7%.

U odnosu na prethodni kvartal, ukupan broj zaposlenih je manji za 3 378 lica, tj. za 0,1%, pri čemu je broj zaposlenih u pravnim licima smanjen za 4 776 lica, tj. za 0,3%, broj preduzetnika, zaposlenih kod njih i lica koja samostalno obavljaju delatnost povećan je za 2 626 lica, tj. za 0,6%, dok je broj registrovanih individualnih poljoprivrednika smanjen za 1 228 lica, tj. za 2,3%.²¹

Na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje (NSZ) tokom maja 2023. godine bilo je 548.225 lica. Među nezaposlenima u 2023. godini je najviše žena, njih 302.975, kao i nekvalifikovanih građana sa prvim stepenom stručne spreme, kojih je tokom maja na evidenciji NZS bilo 169.560.

U četvrtom kvartalu 2023. godine zaposleno je 25.460 radnika odnosno 1,1% više nego u istom periodu 2022. godine, a ukupan broj zaposlenih u četvrtom kvartalu 2023. godine bio je 2.367.704 lica. Od tog broja 1.898.931 zaposleno je u pravnim licima, 416.922 čine preduzetnici, lica zaposlena kod njih i lica koja samostalno obavljaju delatnost, a 51.851 lice su registrovani individualni poljoprivrednici.

Broj zaposlenih u pravnim licima porastao je u četvrtom kvartalu 2023. godine, u odnosu na isti period 2022. godine, za 17.424 lica, odnosno 0,9%. Broj preduzetnika, zaposlenih kod njih i lica koja samostalno obavljaju delatnost povećan je za 11.934 lica, ili za 2,9%, dok je broj registrovanih individualnih poljoprivrednika

¹⁹ Ivan Sekulović, Evropski socijalni fond za Zapadni Balkan, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Evropski-socijalni-fond-za-Zapadni-Balkan-by-Ivan-Sekulovic.pdf>, 19.12.2023.

²⁰ Republički zavod za statistiku, <https://data.stat.gov.rs/Home/Result/240003010303?languageCode=sr-Cyrl&displayMode=table>, 25.12.2023.

²¹ Vidi detaljno: Republički zavod za statistiku, <https://www.stat.gov.rs/sr-latn/vesti/statisticalrelease/?p=13848&a=24&s=2402?s=2402>, 25.12.2023.

smanjen za 3.898 lica, odnosno za 7%.

U četvrtom kvartalu prošle godine u odnosu na treći kvartal, ukupan broj zaposlenih je veći za 6.942 lica, odnosno za 0,3%, pri čemu je broj zaposlenih u pravnim licima povećan za 6.590 lica ili za 0,3%.

Populacija mladih uzrasta 15–24 godine u trećem kvartalu 2023. godine smanjena je za 7.100 lica u odnosu na isti kvartal prethodne godine. Broj mladog stanovništva van radne snage niži je za 4 500, broj nezaposlenih za 2 600, dok je broj zaposlenih mladih lica ostao neizmenjen. Tako je broj zaposlenih mladih u posmatranom kvartalu iznosio 166 900, broj nezaposlenih 55 400, a broj stanovništva van radne snage 452 700.

Udeo mladih uzrasta 15–24 godine koji niti rade niti su u procesu obrazovanja ili obuke u ukupnoj populaciji mladih, odnosno stopa NEET, iznosio je 12,8% i u odnosu na isti kvartal prethodne godine niži je za 0,7 procentnih poena. Kod populacije uzrasta 15–29 godina stopa NEET bila je na nivou od 15,8%, što predstavlja neznatni porast od 0,4 p.p. u posmatranom periodu.

3.1. Mere za smanjenje nezaposlenosti

Akcioni plan za period od 2021. do 2023. godine za sprovođenje Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine predstavlja dokument javne politike koji je usvojen radi operacionalizacije i ostvarivanja opšteg i posebnih ciljeva predviđenih Strategijom zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine.

Strategijom je predviđeno donošenje dva akciona plana radi ostvarivanja ciljeva i planiranih mera – Akcioni plan za period od 2021. do 2023. godine i Akcioni plan za period od 2024. do 2026. godine. Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja započelo je 31.08.2023. godine rad na izradi Akcionog plana za period od 2024. do 2026. godine, koja je 31.01.2024. godine prošla javnu raspravu.

²²

Opšti cilj Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine je uspostavljen stabilan i održivi rast zaposlenosti zasnovan na znanju i dostojanstvenom radu, dok su kao posebni ciljevi utvrđeni:

²² Ministarstvo za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja, „Obaveštenje o otpočinjanju rada na izradi Akcionog plana za period od 2024. do 2026. godine za sprovođenje Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine”, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/obavestjenja/obavestjenje-o-otpocinjanju-rada-na-izradi-akcionog-plana-za-period-od-2024-do-2026-godine-za-sprovođenje-strategije-zapostljavanja-u-republici-srbiji-za-period-od-2021-do-2026-godine>, 25.12.2023.

1. Ostvaren rast kvalitetne zaposlenosti kroz međusektorske mere usmerene na unapređenje ponude rada i tražnje za radom;
2. Unapređen položaj nezaposlenih lica na tržištu rada;
3. Unapređen institucionalni okvir za politiku zapošljavanja.

Vredi istaći da je u 2023. godini realizovan projekat - Direktni grant „Implementacija inovativnih mera aktivnog zapošljavanja i pristupa za povećanje integracije dugotrajno nezaposlenih, mladih, žena, osoba sa invaliditetom i teže zapošljivih grupa na tržištu rada“ i „Tehnička pomoć za sprovođenje, praćenje i procenu politike zapošljavanja na nacionalnom i lokalnom nivou i za jačanje kapaciteta za učešće u Evropskom socijalnom fondu“, čiji su glavni nosioci Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i Nacionalna služba za zapošljavanje. Tema i opšti cilj oba projekta su direktno usmereni na unapređenje zapošljavanja i zapošljivosti radne snage u Srbiji, sa fokusom na mlade, osobe sa invaliditetom (OSI), dugoročno nezaposlene i žene. Za realizaciju ovih projekata do 2026. godine, izdvojena su ukupna sredstva od 5,5 miliona evra, od čega su direktna sredstva Evropske unije četiri miliona evra. Najveći deo sredstava biće usmeren u program „Garancija za mlade“, kako bi se kroz primenu aktivnih mera zapošljavanja i potrebnih strukturnih reformi obezbedilo bolje zapošljavanje mladih do 30 godina starosti.²³

Dodatno, raspisan je i konkurs namenjen ženama i mladima iz 43 opštine Srbije za pokretanje ili unapređenje poslovanja kroz nabavku opreme i uvođenje usluga, u iznosu između 5 000 EUR – 10 000 EUR u okviru Programa Evropske unije (EU) za lokalni razvoj, *EU PRO Plus*, koji se sprovodi u saradnji sa Ministarstvom za evropske integracije. Evropska unija je za ovu inicijativu usmerenu na povećanje konkurentnosti lokalne privrede u 43 najslabije razvijene opštine uključene u program, opredelila 375.000 evra. Finansijska podrška će biti iskorišćena za nabavku nove opreme i uvođenje usluga sa ciljem da se podstakne preduzetništvo i poveća zaposlenost. Za bespovratnu podršku EU u okviru prvog dela ovog poziva mogli su da konkurišu nezaposlene žene i mladi od 18 do 30 godina, koji su prijavljeni na evidenciju Nacionalne službe za zapošljavanje, a imaju stalno prebivalište i planiraju pokretanje biznisa u jednoj od 43 navedene lokalne samouprave. Pravo učešća kroz

²³ Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, „Počela implementacija dva nova projekta u oblasti zapošljavanja koje finansira Evropska unija“, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/pocela-implementacija-dva-nova-projekta-u-oblasti-zaposljavanja-koje-finansira-evropska-unija>, 25.12.2023.

drugi deo poziva imali su preduzetnice i preduzetnici i mikro i mala preduzeća u vlasništvu žena ili mladih, registrovana 2022. godine ili nakon toga.²⁴

Dodatno, kada je reč o merama za zapošljavanje mladih, program „Moja prva plata“ i u 2024. godini će nastaviti sa radom. Na javni poziv za realizaciju programa podsticanja zapošljavanja prijavilo se ukupno 9.449 poslodavaca koji su oglasili 16.482 pozicije za 24.294 izvršilaca. Nakon obrade prijava poslodavaca, odobreno je ukupno 14.337 pozicija za 21.421 izvršioca, kod 8.119 poslodavaca. Od 13.000 prijavljenih mladih, 9.733 je konkurisalo na oglašene pozicije poslodavaca. Nakon što su poslodavci izabrali kandidate, mogućnost da se uključi u program će dobiti 7.650 mladih kod 4.570 poslodavaca na 7.462 radne pozicije. Program „Moja prva plata“ traje devet meseci, a za to vreme Nacionalna služba za zapošljavanje kandidatima sa završenom srednjom školom mesečno će isplaćivati po 28.000 dinara, a onima sa visokim obrazovanjem po 34.000 dinara.²⁵ Osim toga na sednici Vlade Republike Srbije, krajem decembra 2023. godine, usvojen je *Implementacioni plan Garancija za mlade*, koji se već godinama primenjuje u zemljama članicama Evropske unije u cilju smanjenja nezaposlenosti mladih. Srbija je na ovaj način postala jedna od zemalja van Evropske unije koje su prepoznale značaj i započiju primenu ovog programa u 3 filijale Nacionalne službe za zapošljavanje: Sremskoj Mitrovici, Kruševcu i Nišu.²⁶

3.2. Povećan broj stranih radnika u 2023. godini

Broj stranih radnika u Srbiji poslednjih godina stalno se povećava i od početka 2023. godine prema najnovijim podacima Ministarstva za rad i zapošljavanje, nadležne filijale Nacionalne službe za zapošljavanje, ukupno su izdale 50.397 dozvola za rad stranim državljanima u Srbiji.²⁷ Od tog broja, 9.525 su žene. Najviše radnih dozvola je izdato državljanima Ruske Federacije kojima je izdato 19.645 radnih dozvola od kojih su 5.375 žene, potom Kine - 10.198 (1.071 žena), Turske - 4.946 (132 žene), Indije - 4.914 (59 žena) i Nepala - 1.074 (243 žene). Nažalost, uvidom

²⁴ Ministarstvo za evropske integracije, <https://www.euproplus.org.rs/kpoziv/javni-poziv-za-podrsku-pocetnicima-u-poslovanju-i-samozaposljavanju-zena-i-mladih-kroz-nabavku-opreme-i-uvodjenje-usluga>, 22.12.2023.

²⁵ Moja prva plata, <https://mojaprvaaplata.gov.rs/>, 20.12.2023.

²⁶ Garancije za mlade predstavljaju političku obavezu svih vlada država članica Evropske unije da obezbede svim mladim ljudima (do 30 godina) kvalitetnu ponudu za: zapošljavanje, nastavak obrazovanja praksu ili obuku. Krovna organizacija mladih Srbije, <https://koms.rs/2023/12/29/pobeda-koms-a-usvojen-implementacioni-plan-garancija-za-mlade/>, 13.12.2023.

²⁷ „Država u 2023. izdala 50.397 dozvola za rad strancima“, <https://www.politika.rs/sr/clanak/590772/Drzava-u-2023-izdala-50-397-dozvola-za-rad-strancima>, 13.12.2023.

u evidenciju i sistem NSZ nema mogućnosti za dobijanje informacija na kojim poslovima radnici iz inostranstva uglavnom rade.

Poređenja radi, prema Izveštaju Evropske komisije za 2023. godinu, u 2022. godini stranim radnicima je izdato ukupno 35.173 radne dozvole, od čega 2.101 građanima EU,²⁸ a u 2021. godini broj izdatih radnih dozvola iznosio je 23.662 od toga 2 508 građanima Evropske unije.²⁹ Nadležne filijale Nacionalne službe za zapošljavanje izdale su u 2023. godini ukupno 50.397 dozvola za rad stranim državljanima u Srbiji, a prema podacima Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja³⁰.

Povećan broj stranih radnika u Srbiji poslednjih godina uzrokovan je spoljnim faktorima, ali i olakšicama koje su usledile nakon izmene zakona koje se odnose na položaj stranih radnika u Republici Srbiji.

Evidentno je da u Srbiji nastala potreba za uvozom stranih radnika u deficitarnim sektorima, što je rezultat trenutnog odnosa ponude i potražnje u oblasti građevinarstva gde su neophodni zidari, stolari, varioci, pomoćni građevinski radnici, ali i u ugostiteljstvu, poljoprivredi i javnom prevozu gde je evidentan manjak u pogledu broja vozača gradskog prevoza.³¹

4. Pravni status frilensera (FairWork Izveštaj)

U septembru 2021. godine konačno je formirana radna grupa radi pripreme **predloga kojim bi se regulisao status frilensera** i poreskoppravna priroda njihovih prihoda, a kako bi im se pružila pravna sigurnost prilikom poslovanja, nije nastavila sa radom i u 2023. godini. Umesto toga, krajem 2022. godine usvojene su izmene Zakona o porezu na dohodak građana kojim je licima koja se samooporezuju od 2023. godine uveden značajno povoljniji poreski tretman. U 2023. godini na temu dostojanstva na radu najviše se govorilo i pisalo u pogledu platformskih radnika o čemu svedoči i izveštaj *FairWork* za 2023. godinu.³² U izveštaju je analiziran rad

²⁸ Izveštaj Evropske komisije za 2023, str. 100, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf, 28.12.2023.

²⁹ BGC, Izveštaj o stanju ljudskih prava, 2022. godina, Vidi: <https://www.bgcentar.org.rs/biblioteka/izvestaji-o-stanju-ljudskih-prava/>, 12.12.2023.

³⁰ <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/srbija-strancima-ove-godine-izdala-preko-50-000-radnih-dozvola>

³¹ „Iz Šri Lanke vozi gradske autobuse u Beogradu za Srbiju čuo prvi put, a ovde mu je kaže problem samo jedna stvar“, <https://www.blic.rs/vesti/beograd/iz-sri-lanke-vozi-gradske-autobuse-u-beogradu-za-srbiju-cuo-prvi-put-a-ovde-mu-je/7f4zlle>, 27.12.2023.

³² Vidi: Fairwork Serbia Ratings 2023, <https://fair.work/wp-content/uploads/sites/17/2023/09/Fairwork-Serbia-Ratings-2023-EN-FNAL.pdf>, 18.12.2023.

četiri platforme: Glovo, Wolt, Mr.D i Yandex, sa ciljem ispitavanja da li i u kojoj meri radnici angažovani posredstvom navedenih platformi ostvaruju pravo na dostojanstveni rad. Nalazi su veoma nepovoljni, s obzirom na to da kada su u pitanju ključni pokazatelji dostojanstva na radu oni su gotovo nepostojeći. Naime, u pogledu pravične zarade (dostojanstveni prihodi radnika, bez obzira na vrstu ugovora), samo Glovo i Wolt dosežu minimum kriterijuma kada je reč o minimalnoj zaradi po radnom satu, dok nijedna platforma ne pruža svojim radnicima garanciju da će dostići lokalnu zaradu dovoljnu za život. Kada je reč o pravičnim uslovima rada, pre svega prava koja se odnose na zaštitu na radu, Glovo je jedina platforma koja je obezbedila svojim radnicima određena sredstva za zaštitu na radu, bez dodatnih troškova. Međutim, sve platforme forsiraju sistem rasta plaćanja sa rastom učinka, što dovodi radnike u poziciju da se svesno preopterećuju i samim tim budu više izloženi nezgodama na radu. Dalje, u pogledu zaključivanja ugovora o radu, nijedna platforma nije ispunila čak ni minimum kriterijuma dostojanstvenog rada. Masovno se koristi rad putem agencija za privremeno zapošljavanje, što je klasičan „legalan“ put nalaženja kurira korišćenjem nedorečenog radnog zakonodavstva. Međutim, autori izveštaja naglašavaju da su kod svih platformi nailazili na radnike koji nisu na adekvatan način regulisali svoj radnopravni status sa agencijama, dok same platforme nemaju mehanizme koji bi to redovno proveravali, pa tako suštinski angažuju radnike bez ikakvog pravnog osnova koje agencije šalju da rade „na crno“. I naposljetku, kada je reč o ostvarivanju kolektivnih prava, nijedna platforma ne ispunjava ovaj kriterijum, što nije iznenađujuće. Način angažovanja radnika koji formalno rade u raznim oblicima rada a faktički rade za platformu kao poslodavca, tradicionalan je način da platforme izbegnu mogućnost da njihovi radnici uživaju bilo kakva kolektivna prava, kao što je na primer, pravo na sindikalno organizovanje i kolektivno pregovaranje.³³

³³ Mario Reljanović, „Fairwork Srbija 2023“, <https://pescanik.net/fairwork-srbija-2023/>, 19.12.2023.

II ZAKONI I DOKUMENTI JAVNIH POLITIKA U 2023. GODINI

Srbija je u 2023. godini i dalje umereno pripremljena u oblasti socijalne politike i zapošljavanja. Postignut je ograničen napredak u vezi sa prošlogodišnjim preporukama, preduzimanjem koraka za postepeno uspostavljanje šeme **Garancije za mlade**. Vlada Srbije je donela Odluku o osnivanju koordinacionog tela za izradu i praćenje sprovođenja Plana implementacije Garancije za mlade, dok je stručna grupa Koordinacionog tela izradila Nacrt plana implementacije Garancije za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2026 godine³⁴ koji je 19. juna 2023. godine upućen Evropskoj komisiji na komentare. Za realizaciju programa Garancije za mlade, pored finansijskih sredstava koja su opredeljena iz budžeta Republike Srbije u iznosu od 1,5 miliona evra, obezbeđena su i sredstva iz programa IPA 2020 u vrednosti od 5,5 miliona evra.³⁵

Budžetska izdvajanja za aktivne politike tržišta rada su se dodatno smanjila u 2023. godini. Ostale preporuke iz prošlogodišnjeg izveštaja i dalje važe zbog čega Srbija u narednom periodu treba naročito da obezbedi adekvatne finansijske i institucionalne resurse za zapošljavanje i socijalnu politiku, koji bi sistematičnije bili usmereni na posebno ranjive kategorije radnika.

Evropska komisija u svojim preporukama u okviru Poglavlja 19 – Socijalna politika i zapošljavanje ističe da Srbija u narednom periodu treba da obezbedi adekvatne finansijske i institucionalne resurse za zapošljavanje i socijalnu politiku, kako bi sistematičnije bili usmereni na mlade, žene i dugoročno nezaposlene. Istovremeno, Evropska komisija insistira na izmeni Zakona o radu, međutim i u 2023. godini nije bilo pomaka u tom pravcu. Očigledno je neophodno sprečiti dalju fragmentaciju radnog zakonodavstva jer se velikim brojem zakona u radnopravnoj sferi, često neusaglašenim, povećava pravna nesigurnost i smanjuje zaštita prava na radu. Usled neaktivnosti zakonodavca na ovom planu, pojedini sindikati³⁶ i nevladine organizacije su samostalno izradili i predstavili svoje verzije zakona o radu što samo ukazuje na neophodnost donošenja novog propisa.

³⁴ Službeni glasnik RS, br. 120/23.

³⁵ Vlada Republike Srbije, <https://www.srbija.gov.rs/vest/714525/saradnja-sa-eu-na-realizaciji-programa-garancija-za-mlade.php>, 12.12.2023.

³⁶ Na primer, ekspertski tim UGS je predstavio 28. marta 2023. godine svoj predlog nacrt Zakona o radu. Vidi: Ujedinjeni granski sindikati, „Nezavisnost“ predstavila svoj predlog zakona o radu: Norme dostojanstvenog rada“, <https://nezavisnost.org/nezavisnost-predstavila-svoj-predlog-zakona-o-radu-norme-dostojanstvenog-rada/>, 14.12.2023.

U vreme pisanja ovog Izveštaja, Republika Srbija se već više od decenije nalazi u dvostrukoj povredi prava na rad. Prvo, regulišući rad van radnog odnosa na način kojim se velikom broju lica uskraćuju prava iz radnog odnosa, država onemogućuje da oni ostvare osnovna ljudska prava na radu (pravo na ograničeno radno vreme, pravo na odmore i odsustva, pravo na zaradu, pravo na prestanak radnog odnosa iz opravdanog razloga, pravo na sindikalno udruživanje i kolektivno pregovaranje, itd).³⁷ Ovo je iz razloga što samo zaposleni (radnici koji imaju zaključen ugovor o radu) uživaju sva prava iz radnog odnosa, dok su onima koji rade po drugim ugovorima ta prava uskraćena. Drugo, poslednjim izmenama i dopunama **Zakona o budžetskom sistemu**,³⁸ konkretno člana 27k „u periodu od 1. januara 2021. godine do 31. decembra 2026. godine korisnicima javnih sredstava dozvoljeno je da bez posebnih dozvola i saglasnosti u tekućoj kalendarskoj godini prime u radni odnos na neodređeno vreme i radni odnos na određeno vreme u svojstvu pripravnika do 70% ukupnog broja lica kojima je prestao radni odnos na neodređeno vreme po bilo kom osnovu u prethodnoj kalendarskoj godini (umanjen za broj novozaposlenih na neodređeno vreme i određeno vreme u svojstvu pripravnika u toj kalendarskoj godini), dok o prijemu novozaposlenih na neodređeno vreme i određeno vreme u svojstvu pripravnika iznad tog procenta odlučuje telo Vlade, na predlog nadležnog organa, uz prethodno pribavljeno mišljenje Ministarstva. Na ovaj način kontrolisano zapošljavanje u javnom sektoru produžava se za još tri godine. Ova zabrana, koja predstavlja svojevrsno ograničavanje prava na radu, uvedena je prvi put u decembru 2013. godine i imala je za cilj da donese brze budžetske uštede i smanji broj zaposlenih u javnom sektoru koji je prema tadašnjim procenama činio oko 800.000 zaposlenih. Prvobitni planovi predviđali su da zabrana traje dve godine a ušlo se u jedanaestu godinu. Posledice su, između ostalog, potkapacitetne institucije, kao što su poreska uprava, inspektorati i sve javne službe (zdravstvo, prosveta, kultura, socijalna zaštita, itd), ali posebno i izuzetno negativan uticaj na žene i mlade radnike. U svakom slučaju, implementacija predložene mere došla je vrlo proizvoljno, bez sistematskih, argumentovanih i pouzdanih izveštaja i objektivnih analiza o pozitivnim, odnosno, negativnim posledicama ove odluke.³⁹ Umesto toga, država je

³⁷ Na ovaj način su odredbe Zakona o radu u direktnoj suprotnosti sa odredbama Revidirane socijalne povelje čija je intencija da svojom sadržinom obuhvati sva lica. Istovremeno, u okviru Akcionog plana za poglavlje 19 predviđeno je rešavanje ovog problema koje će podrazumevati ili kvalitativno drugačije uređenje rada van radnog odnosa, ili proširenje definicije pojma radnog odnosa na određeno vreme koja bi obuhvatila većinu ovih oblika angažovanja.

³⁸ Službeni glasnik RS, br. 54/2009...92/2023.

³⁹ Ksenija Petovar, „Zabrana zapošljavanja u javnom sektoru – posledice u sektoru zdravstvena zaštita građana“, <http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-ksenija-petovar-zabrana-zaposljavanja-u-javnom-sektoru-posledice-u-sektoru-zdravstvena-zastita-gradjana.pdf> , 18.12.2023.

na vrlo centralizovan način „širom otvorila vrata“ partijskom zapošljavanju u javnom sektoru, a sve pod izgovorom „brige o budžetu i javnim finansijama.“

Država u prethodnom periodu nije uspjela da stvori operativne preduslove da pređe na decentralizovan sistem upravljanja kadrovima, te će se i dalje oslanjati na ovu meru kontrolisanog zapošljavanja koja je već ostavila trajne negativne posledice na kvalitet rada važnih segmenata državnog sektora. Pored toga, poreska uprava nema dovoljno inspektora što može biti jedan od razloga smanjene naplate PDV-a, a takođe i inspeksijske službe imaju ozbiljne kadrovske manjkove. U zdravstvu jeste bilo povećanje broja zaposlenih nakon izbijanja pandemije korona virusa, ali dalje je prisutan manjak medicinskog osoblja.

Imajući u vidu navedeno, opravdano je zapitati se zašto je navedena odluka, kao i većina drugih odluka, doneta mimo procesa bilo kakvog socijalnog ili šireg društvenog dijaloga. Pojedini sindikati su već izazili svoju zabrinutost povodom produženja ove zabrane⁴⁰, ali to je sve nedovoljno jer ne postoji njihova stvarna moć da utiču na donosioce odluka. Ključno pitanje koje se može postaviti jeste zašto sindikati ujedinjeni u borbi protiv kršenja prava na rad udruženo ne protivreče odlukama suprotnim dobrobiti radnika, onda kada za to ima osnova. Međutim, u društvenom miljeu u kojem sindikati ne poseduju dovoljno kapaciteta i stvarne moći da budu ravnopravni učesnici u socijalnom dijalogu, teško je očekivati da oni mogu da se suprotstave ovakvim odlukama izvršne vlasti. U pogledu navedenog, uloga sindikata bi morala na prvom mestu da bude poštovana u skladu sa ovlašćenjima i ulogom koja im je zakonom data, da bi ista mogla da bude unapređena prema promenama i zahtevima tržišta rada. Uloga sindikata u poštovanju prava na rad *per se* morala bi da bude osnažena kroz nekoliko faktora: na prvom mestu postojanjem sluha države za postojanjem i delovanjem sindikata; drugo, osnaživanjem socijalnog dijaloga koji ne bi postojao samo formalno kao model donošenja odluka kao što je do sada bila praksa; povećanom brojnošću članova sindikata koji bi se uključivali u postupak donošenja odluka od značaja za uspešno garantovanje prava na radu. Navedeno može biti ispunjeno u svom punom obimu tek i kada država kao partner u socijalnom dijalogu omogući da se mišljenje sindikata važi jer bi jedino tako sindikat popravio obezvređenu sliku u društvu.

Od zakonskih propisa od značaja za uređivanje radnih i socijalnih prava u Srbiji u 2023. godini usvojeni su: (1) Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, (2) Zakon o zapošljavanju stranaca, (3) Zakon o strancima i (4) Zakon o javnom informisanju i medijima.

⁴⁰„Sindikat kritikuje odluku Vlade o nastavku zabrane zapošljavanja u javnom sektoru“, <https://beta.rs/content/191874-sindikat-kritikuje-odluku-vlade-o-nastavku-zabrane-zaposljavanja-u-javnom-sektoru>, 17.12.2023.

1. Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu

Novi Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu⁴¹ donet je nakon 18 godina primene prethodnog Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu i stupio je na snagu 7.5.2023. godine. Novi zakon sadrži puno nepromenjenih odredbi, neke odredbe starog Zakona su razrađene i pojašnjene a deo odredbi predstavlja nove obaveze, odnosno novu organizaciju obavljanja poslova bezbednosti i zdravlja na radu. Promene se odnose kako na poslodavce i zaposlene, tako i na državne institucije u sistemu bezbednosti i zdravlja na radu, dok veliki deo izmena predstavlja usaglašavanje sa Direktivom 89/391/EEZ i drugim posebnim direktivama Evropske unije.

Važne promene u Zakonu, koje najviše interesuju poslodavce jer predstavljaju dodatnu obavezu i odgovornost poslodavca su: obaveza pribavljanja rešenja o ispunjenosti uslova za početak rada od strane inspekcije rada za delatnosti u kojima se pojavljuju štetnosti i opasnosti od opasnih materija, prijavljivanje inspekciji rada početak radilišta na kojem se izvode radovi na otvorenom, a nisu građevinski radovi, izrada elaborata o uređenju radilišta, odnosno gradilišta za radove koji traju duže od tri dana, izdavanje dozvole za rad od strane poslodavca za izvođenje visoko rizičnih poslova, uvođenje instituta rada od kuće i rada na daljinu u Zakon, promene u načinu organizovanja poslova bezbednosti i zdravlja na radu i uvođenje savetnika, odnosno saradnika za bezbednost i zdravlje na radu i obavezu poslodavca koji ima veći broj zaposlenih da angažuje više savetnika, odnosno saradnika za BZR, obaveza poslodavca da angažuje medicinu rada za praćenje zdravstvenog stanja zaposlenih, obaveza konsultovanja poslodavca sa predstavnicima zaposlenih u pitanjima bezbednosti i zdravlja na radu, uvođenje elektronskog registra povreda na radu koji vodi Uprava za bezbednost, mogućnost elektronskog prijavljivanja povreda na radu i početka izvođenja radova, obaveza poslodavca da zaustavi rad na mestu rada i opremi za rad na kojima se povreda dogodila do dolaska inspektora rada, mogućnost inspektora rada da zabrani rad na celom gradilištu u trajanju najmanje tri dana i da tu zabranu uruči investitoru a gradilište vidno obeleži. Povećane su novčane kazne, pa tako za poslodavca pravno lice može se izreći kazna od 1.500.000 do 2.000.000 dinara, a uvedene su i fiksne novčane kazne koje će inspektori rada izricati na licu mesta prekršajnim nalogom.

U Zakonu ima dosta promena vezanih za obavljanje poslova bezbednosti i zdravlja, odnosno za lica koja se time bave kod poslodavca. Uvode se savetnik za

⁴¹ Službeni glasnik RS, br. 35/2023. Takođe, Udruženje „Mame su zakon“ predstavilo je svoj predlog izmena Zakona o radu u cilju izjednačavanja pravnog položaja trudnica koje su u radnom odnosu i onih koje nisu. Vidi više: „Udruženje "Mame su zakon" pripremilo predlog izmena Zakona o radu", <https://www.tanjug.rs/srbija/drustvo/27855/udruzenje-mame-su-zakon-pripremilo-predlog-izmena-zakona-o-raduvest>, 15.12.2023.

BZR u visokorizičnim delatnostima i saradnik za BZR u manje rizičnim delatnostima, koji moraju da pribave licence za obavljanje tih poslova, da se kontinuirano edukuju da bi produžili licence, a uvode se i licence za koordinate na gradilištima. Obaveze lica koja se bave poslovima BZR kod poslodavca, sada savetnik i saradnik za BZR, suštinski nisu menjane, a obaveze koje su bile propisane i starim Zakonom ostaju, ali su u novom Zakonu razrađene u većoj meri i pojašnjene, što smatramo da olakšava rad kako tih lica tako i nadzora nad njihovim radom. Na primer, u prethodnom periodu je bila problem obaveza svakodnevne kontrole i praćenja radnih mesta od strane lica BZR jer nije bio propisan način tog praćenja. U Zakonu se obavezuje poslodavac da opštim aktom, ugovorom o radu ili drugim ugovorom postupak praćenja razradi, odnosno podeli odgovornost svih zaposlenih, a posebno rukovodilaca, na mestu rada koji treba da učestvuju u primeni mera BZR na mestu rada i propiše način praćenja primene tih mera. Zatim, radno mesto je definisano kao „poslovi u radnoj sredini“ a ne prostor, tako da se licima koja izrađuju akt o proceni rizika olakšava prepoznavanje radnog mesta i usaglašavanje sa pravilnikom o organizaciji i sistematizaciji poslova kod poslodavca.

Ono što će svakako predstavljati problem jeste nadzor nad primenom Zakona o bezbednosti i zdravlju na radu, posebno imajući u vidu da Srbija, prema Izveštaju o radu Inspektorata za rad za 2022. godinu ima svega 214 inspektora rada (pravnici i inženjeri različitih struka), a da je istovremeno registrovano preko 400 hiljada privrednih subjekata koje oni kontrolišu. To znači da jedan inspektor rada „pokriva“ više od 2.000 privrednih subjekata. Kako bi se ispunili standardi Evropske unije u pogledu bezbednosti i zdravlja na radu, a naročito ako uzmemo u obzir odredbe novog zakona koje propisuju dodatne namete za poslodavce, neophodno je povećanje broja inspektora za rad na terenu. Pored toga, neophodno je pristupiti i njihovoj kvalitetnoj edukaciji i adekvatnoj tehničkoj opremljenosti kako bi se zaštitila prava zaposlenih u ovoj oblasti.

	Ukupno	Smrtne	Teške sa smrtnim posledicama	Kolektivne	Teške	Lake
2020	891	31	12	15	798	35
2021	1096	44	17	19	957	59
2022	982	26	21	16	844	75
2023	1039	22	18	25	886	88

Tabela 1. Ukupan broj povreda na radu u periodu od 2020. do 2024. godine prema Izveštajima Inspektorata za rad

	Smrtne	Teške	Teške (put od kuće do posla i obrnuto)	Lake	Ukupno
2020	11	1226	435	8623	10295
2021	12	1289	487	9487	11275
2022	11	1127	596	10958	12692
2023	14	1308	612	11472	13406

Tabela 2. Ukupan broj povreda na radu u periodu od 2020. do 2024. godine prema podacima Uprave za bezbednost i zdravlje na radu

	Smrtne	Teške	Lake
2020	34	3115	15945
2021	45	3455	17558
2022	64	3472	18328
2023	39	3661	19210

Tabela 3. Ukupan broj povreda na radu u periodu od 2020. do 2024. godine prema podacima Republičkog fonda za zdravstveno osiguranje

U periodu od 2020. do 2023. godine zabeležena je samo jedna profesionalna bolest.

2. Zakon o strancima i Zakon o zapošljavanju stranaca

U pogledu zapošljavanja stranaca, usvojeni su Zakon o strancima⁴² i Zakon o zapošljavanju stranaca⁴³ koji su horizontalno povezani, a da bi se uvela jedinstvena

⁴² Službeni glasnik RS, br. 24/2018, 31/2019 i 62/2023.

⁴³ Službeni glasnik RS, br. 128/2014, 113/2017, 50/2018, 31/2019 i 62/2023.

radno-boravišna dozvola i dalje pojednostavio postupak zapošljavanja stranaca, to je podrazumevalo paralelnu izmenu navedena dva zakona.

Jedan od osnovnih razloga izmena i dopuna ovih zakona jeste uvođenje jedinstvene dozvole za boravak i rad, i to paralelnim usklađivanjem odredaba Zakona o zapošljavanju stranaca i Zakona o strancima (čija primena je u nadležnosti Ministarstva unutrašnjih poslova), sa Direktivom 2011/98/EU o jedinstvenom postupku obrade zahteva za izdavanje jedinstvene dozvole za boravak i rad državljanima trećih zemalja na državnom području države članice i o zajedničkom skupu prava za radnike iz trećih zemalja koji zakonito borave u državi članici. Fazna harmonizacija zakonodavstva u oblasti legalnih i iregularnih migracija, odnosno usklađivanje sa pomenutom direktivom jedna je od aktivnosti koja je predviđena Revidiranim Akcionim planom za Poglavlje 24, Potpoglavlje Migracije. Usklađivanjem Zakona o zapošljavanju stranaca sa pomenutom direktivom, postignut je viši nivo usklađenosti propisa sa propisima Evropske unije.

Izmene pomenutih propisa trebalo bi da dovedu do pojednostavljene procedure, tako što se uvodi jedinstvena dozvola koja podrazumeva dozvolu za privremeni boravak i rad, koju će izdavati nadležni organ u skladu sa propisima kojima se uređuje ulazak, kretanje i boravak stranaca. Nacionalna služba za zapošljavanje, umesto dosadašnjeg sistema izdavanja dozvole za rad, vršiće procenu ispunjenosti uslova za zapošljavanje, posebne slučajeve zapošljavanja i samozapošljavanje stranca, kao jedan vid prethodnog pitanja u postupku izdavanja jedinstvene dozvole. Procena će podrazumevati ocenu ispunjenosti uslova za zapošljavanje, posebne slučajeve zapošljavanja i samozapošljavanje stranca, koju vrši organizacija nadležna za poslove zapošljavanja, u skladu sa zakonom. Zatim, predloženim zakonskim rešenjima precizirano je i da se odredbe ovog zakona koje se odnose na ocenu ispunjenosti uslova za zapošljavanje, posebne slučajeve zapošljavanja i samozapošljavanje stranca shodno primenjuju i na postupak odobravanja vize za duži boravak po osnovu zapošljavanja. Navedeno podrazumeva da će u postupku odobravanja vize za duži boravak po osnovu zapošljavanja, Nacionalna služba za zapošljavanje vršiti proveru ispunjenosti uslova za zapošljavanje stranaca, a ta viza će biti viza za ulazak, kretanje, boravak i rad stranaca. Takođe, Nacionalna služba za zapošljavanje će izdavati saglasnost, koja će omogućavati strancu, promenu osnova rada, promenu poslodavca, zapošljavanje kod dva ili više poslodavaca tokom perioda važenja jedinstvene dozvole.

Konačno, propisana je i kompletna digitalizacija postupka dozvole za rad i boravak, što bi trebalo da doprinese daljem ubrzanju procedure pribavljanja dozvole. Postupak digitalizacije znači podnošenje zahteva za izdavanje dozvole za rad i boravak elektronskim putem na informativnom portalu. Jedinstvene dozvole se izdaju kao biometrijski dokument. S jedne strane, cilj potpune digitalizacije ovog postupka je da se privredi olakša pristup uslugama. S druge strane, digitalizacijom postupka

trebalo bi da se poboljša saradnja između nadležnih organa i razmena podataka neophodnih za odlučivanje.⁴⁴

Rok za donošenje jedinstvene dozvole je 15 dana od dana predaje urednog zahteva. Zahtev za izdavanje jedinstvene dozvole može da obuhvati više radnika - stranaca koji se zapošljavaju, odnosno radno angažuju, odnosno upućuju. Novina je i da se jedinstvena dozvola može izdati, odnosno produžiti na period važenja do tri godine, umesto na godinu.

Na kraju, uvođenje fleksibilnijeg koncepta zapošljavanja stranaca, ograničeno je konceptom sprovođenja testa tržišta rada. Drugim rečima, tek kada se utvrdi da na evidenciji Nacionalne službe za zapošljavanje nema domaćih državljana koji ispunjavaju uslove iz zahteva poslodavca za konkretno radno mesto, tek onda NSZ može dati saglasnost za zapošljavanje stranca.

3. Zakon o javnom informisanju i medijima

Zakon o javnom informisanju i medijima⁴⁵ sadrži u svojim odredbama i one koje se tiču radnopravnog statusa novinara i koje imaju karakter odredbi *lex specialis* u odnosu na odredbe Zakona o radu. Smatramo ovo vrlo važnim, posebno ako uzmemo u obzir situaciju u kojoj su novinari i medijski radnici ugroženi, ne samo samo zbog sistemskog slabljenja domaćeg radnog prava, već i zbog specifične prirode ove profesije. Naime, novinari i medijski radnici su izuzetno podložni fleksibilnim oblicima rada, pa tako veliki broj njih radi po ugovoru o delu, ili autorskom delu, odnosno nalazi se van sistema radnog odnosa. Novim Zakonom utvrđena su određena prava novinara na radu i u vezi sa radom, kao na primer, obaveza poslodavca da utvrdi raspored radnog vremena za sve zaposlene u mediju, kao i da pisano obaveštenje o rasporedu radnog vremena dostavi zaposlenima najkasnije 48 časova ranije. U slučaju hitne potrebe, poslodavac može izmeniti raspored radnog vremena najkasnije u toku radnog dana, za naredni dan ukoliko nastupe okolnosti koje se nisu mogle predvideti, otkloniti ili izbeći. Po prvi put, zakon reguliše i institut pripravnosti za rad, uz pravo na dodatnu zaradu. Pripravnost za rad ne može da traje duže od četiri časa dnevno, odnosno dvanaest časova nedeljno. Takođe, pripravnost za rad ne može da se uvede zaposlenom koji radi prekovremeno ili u režimu preraspodele radnog vremena. Novinu predstavljaju i odredbe kojima se propisuje da zaposleni

⁴⁴ Do izmena i dopuna ova dva zakona u našem pravnom sistemu postojalo je sedam vrsti radnih dozvola i to: lična radna dozvola, radna dozvola za zapošljavanje, radna dozvola za kretanje u okviru privrednog društva, radna dozvola za upućivanje, radna dozvola za nezavisne profesionalce, radna dozvola za samozapošljavanje i radna dozvola za stručno osposobljavanje i usavršavanje.

⁴⁵ Službeni glasnik RS, br. 92/2023.

ima pravo da u toku nedeljnog i godišnjeg odmora, u skladu sa rasporedom radnog vremena i rasporedom korišćenja godišnjeg odmora koji donese poslodavac, ne odgovara na komunikaciju poslodavca, bez obzira na koji način je ona izvršena (telefonski poziv, elektronske poruke i slično), osim ako tokom njegovog odsustva nisu nastupile vanredne okolnosti u zemlji, a tiču se oblasti koju zaposleni pokriva. Na ovaj način je po prvi put, u naše zakonodavstvo uvedeno pravo na isključenje, kao jedno od najmlađih radnih prava, već prisutno u zakonodavstvima pojedinih evropskih država. U potpunosti smatramo da je mesto ovom pravu, pre svega, u Zakonu o radu, ali za sada moraćemo da se zadovoljimo ovakvim parcijalnim rešenjem, koje je opravdano ako uzmemo u obzir novinarsku profesiju, gde se nalozi od strane poslodavca izdaju tokom celog dana. Ono što nedostaje u samom zakonu, a što smo želeli da vidimo, su odredbe o sindikalnom organizovanju i kolektivnom pregovaranju koje bi ojačale socijalni dijalog i kasnije vodile zaključivanju posebnog kolektivnog ugovora za ovu profesiju.

4. Strateška dokumenta

U pogledu strateških dokumenata, Vlada Republike Srbije je početkom 2023. godine usvojila **Program ekonomskih reformi za period 2023-2025. godine**,⁴⁶ kao najvažniji strateški dokument u ekonomskom dijalogu sa Evropskom komisijom i državama članicama Evropske unije. U programu su identifikovana tri ključna izazova za rešavanje na najvišem nivou u naredne tri godine i to: (1) povećanje zaposlenosti, posebno mladih, žena i osetljivih grupa i socijalna zaštita od siromaštva, (2) unapređenje poslovnog ambijenta povoljnijeg za investicije i (3) ozeljenjavanje energetskog sektora i potpuno otvaranje energetskog tržišta. Sprovođenje reformi identifikovanih u dokumentu od značaja je kako za poboljšanje konkurentnosti, podsticanje otvaranja novih radnih mesta i olakšavanje socijalne inkluzije, tako i za ispunjavanje ekonomskih kriterijuma u procesu pristupanja Evropskoj uniji. U proces izrade dokumenta bili su uključeni i predstavnici civilnog društva, stručne javnosti i poslovne zajednice.

Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023. do 2030⁴⁷ usvojena je na osnovu inicijative Ministarstva omladine i sporta. Cilj Strategije je unapređenje kvaliteta života mladih, a to znači lica koja imaju od 15 do 30 godina starosti. Opšti ciljevi predviđeni Strategijom odnose se na: (1) podsticanje mladih da aktivnije učestvuju u društvu, (2) razvijanje saradnje i informisanja mladih, (3)

⁴⁶ Vlada Republike Srbije, „Usvojen Program ekonomskih reformi (ERP) 2023-2025“, <https://rsjp.gov.rs/sr/vesti/usvojen-program-ekonomskih-reformi-erp-2023-2025/>, 15.10.2023.

⁴⁷ Službeni glasnik RS, br. 8/23.

podsticanje dostignuća mladih, (4) podsticanje i stimulisanje svih oblika zapošljavanja, samozapošljavanja i preduzetništva mladih, (5) unapređivanje bezbednosti mladih i čuvanje njihovog zdravlja. Implementacija ovih ciljeva biće praćena i posebno vrednovana i unapređivana kako su bude odmicalo sa primenom navedene Strategije.

Takođe, u 2023. godini usvojena je **Strategija o zaštiti podataka o ličnosti**⁴⁸ kao prvi planski dokument kojim je u oblasti zaštite podataka o ličnosti utvrđen strateški pravac delovanja i sprovođenja javnih politika. Nažalost, tekst pomenute strategije ne reguliše oblast obrade podataka o ličnosti zaposlenih, što smatramo velikim propustom jer svaki poslodavac sa prvim kontaktom sa zaposlenim obrađuje njegove lične podatke, pa čak ne samo sa zaposlenima, već i sa kandidatima za zaposlenje, pripravnici, licima na stručnoj praksi i osposobljavanju, kao i licima koja obavljaju rad van radnog odnosa.

Konačno, **Strategija socijalne zaštite** i dalje nije usvojena iako je Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja još 2018. godine započelo proces izrade Strategije socijalne zaštite za period 2019–2025. godine. Proces donošenja strategije je javno pokrenut 20. aprila 2018. godine na nacionalnoj konferenciji koja je održana u Beogradu i podržan je od strane projekta Podrška razvoju regulatornih mehanizama socijalne zaštite, koji finansira Evropska unija (EU) kroz IPA 2013 finansijski instrument. Iako je konstatovano da uspeh Strategije socijalne zaštite u dobroj meri zavisi i od efikasnog i aktivnog uključivanja civilnog društva, lokalnih zajednica i ugroženih grupa na koje se Strategija i odnosi u proces primene i praćenja Strategije, ne možemo se oteti utisku da su pojedini delovi državne uprave ti koji onemogućavaju organizacije civilnog društva da se aktivno uključe u reformski proces.

5. Nacrta zakona

Pored usvojenih zakona i strateških dokumenata, u ovom trenutku u fazi nacrtala nalazi se nekoliko propisa, od kojih su neki već više puta prošli javnu raspravu.

5.1. Nacrt zakona o radnom angažovanju na sezonskim i drugim povremenim poslovima u određenim delatnostima

⁴⁸ Službeni glasnik RS, br. 72/2023.

Nacrt zakona o radnom angažovanju na sezonskim i drugim povremenim poslovima u određenim delatnostima,⁴⁹ koji je još ranije prošao javnu raspravu, međutim u 2023. godini nije došlo do njegovog usvajanja. U stručnoj javnosti protiv ovog zakona podignuta prava je „bura“ protesta, te je čak traženo i da država odustane od donošenja ovog propisa. Pored Međunarodne organizacije rada koja je iznela vrlo negativne stavove u pogledu ovog nacrta zakona, oglasila se i Američka advokatska komora koja je navela da je nacrt zakona neustavan.⁵⁰ Svakako da je jedan od najvećih nedostataka zakona upravo to što radnicima ne obezbeđuje dovoljnu pravnu zaštitu, kao i da ne postoji potreba za donošenjem novog propisa, već je celokupna materija mogla da bude uređena i kroz izmene i dopune postojećeg zakona. Očigledno je da zakonodavac i dalje istrajava na donošenju ovog zakona, pa se može očekivati nastavak rada na njegovom usvajanju. Prema rečima predlagača glavni motiv za donošenje zakona i dalje ostaje borba protiv rada na crno i sive ekonomije, kao i stvaranje mogućnosti da se radnici u pojedinim oblastima angažuju u skladu sa potrebama tržišta. Bojazan koja i dalje postoji jeste da će, ukoliko zakon bude usvojen, čitavi sektori i delatnosti, pa čak i oni koji po svojoj prirodi nemaju privremen karakter (na primer, građevinski sektor koji radi tokom cele godine), biti veštački prevedeni u privremeno stanje i rad van radnog odnosa, čime će pravo na dostojanstven rad biti nedostižno za sve one koji u tim sektorima rade.

5.2. Nacrt Zakona o radnoj praksi

Nacrt Zakona o radnoj praksi je još jedan od nacrta koji je bio na javnoj raspravi i to još u periodu od 03. do 23. decembra 2021. godine, međutim nakon objavljivanja izveštaja o javnoj raspravi, nacrtu zakona se gubi svaki trag. U 2023. godini sprovedena je nova javna rasprava i to u periodu od 17. avgusta do 18. septembra, a tekst Nacrta zakona bio je postavljen na internet stranici Ministarstva za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja i na portalu eKonsultacije. U toku javne rasprave primedbe, predloge i sugestije, zainteresovana lica dostavljala su pisanim putem, a po okončanju javne rasprave na sastanku radne grupe održane 29.09.2023. godine razmatrani su komentari. U radu radne grupe učešće su uzeli i socijalni partneri koji sveukupno posmatrano nisu zadovoljni predloženim tekstom. Stav Saveza samostalnih sindikata Srbije je „da zakon o radnim praksama ne treba da bude regulisan mimo Zakona o radu, već treba da bude njegov sastavni deo, jer se njime

⁴⁹ Nacrt zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima, [Nacrt Zakona.docx \(live.com\)](https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/021222/021222-vest8.html), 28.11.2023.

⁵⁰ „Nacrt zakona o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim i drugim povremenim poslovima u određenim delatnostima: Američka advokatska asocijacija ukazuje da revidirani Nacrt zakona ne štiti radnike, niti može da smanji količinu rada na crno“, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/021222/021222-vest8.html>, 21.12.2023.

otvara velika mogućnost za zloupotrebu radne prakse koja vodi u izrabljivanje i rad u sivoj zoni⁵¹. Prema trenutno važećem nacrtu, poslodavac ne mora da plati čak ni minimalnu zaradu, već iznos niži od minimalca, dok će radnik koji je na obuci moći da obavlja poslove i na mestima sa povećanim rizikom, da radi noću, ili u smenskom radu. S druge strane, poslodavci ovakvu regulativu smatraju podsticajnom za mlade koji prvi put ulaze na tržište rada, čime će doći do smanjenja broja nezaposlenih mladih. Iako je rad na ovom zakonu započeo još 2020. godine, usled političke situacije u Srbiji vezane za same izbore, kao i manjka zainteresovanosti za ovaj tekst od strane onih na koje bi trebalo da se odnosi, zakon je i dalje u pripremi. Možda upravo ovakvo stanje i svima odgovara, jer radne prakse, nezavisno od postojanja posebnog zakona postoje, a njihova neuređenost ostavlja prostor za razne manipulacije i zloupotrebe. Praktikanti koji ovakve prakse obavljaju ostaju nevidljivi za naš pravni sistem i kao takvi nemaju svoja prava, niti su zaštićeni od strane države.

5.3. Nacrt Zakona o volontiranju

Nacrt Zakona o volontiranju, usaglašen nakon sprovedene javne rasprave sa naknadnim korekcijama, dostavljen je još u julu mesecu 2022. godine na izjašnjenje socijalnim partnerima i Republičkom sekretarijatu za javne politike. Usvajanje predmetnog zakona bi trebalo da unapredi kulturu volontiranja kroz saradnju državnog sektora i volonterskih organizacija. U međuvremenu, formirana je nova radna grupa koja je u septembru 2023. održala sastanak i trenutno se čeka objavljivanje nacрта, odnosno upućivanje istog na javnu raspravu. Zakon o volontiranju uređuje osnovne pojmove u vezi sa volontiranjem, utvrđuje prava i obaveze volontera i organizatora volontiranja, kao i načela volontiranja. Nacrtom je posebno uređeno pitanje digitalizacije organizacije volontiranja, što znači da bi novim zakonom trebalo da bude uspostavljena digitalna platforma putem koje će zainteresovani moći da se prijave za volontiranje, čime će se izbeći obimna papirologija i olakšati posao kako volonterima, tako i organizatorima volontiranja. Na pomenutoj platformi trebalo bi da budu objedinjene sve informacije o volontiranju u Srbiji, što će ovu oblast učiniti transparentnijom i pristupačnijom.

⁵¹ Brojne zamerke sindikata na Nacrt zakona o radnim praksama, <https://biznis.rs/u-fokusu/brojne-zamerke-sindikata-na-nacrt-zakona-o-radnim-praksama/>, 27.12.2023.

6. Predlog Zakona o potvrđivanju Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima

Na sednici 06. septembra 2023. godine Narodna skupština Republike Srbije usvojila je predlog Zakona o potvrđivanju Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima⁵² koji će građanima i građankama Republike Srbije omogućiti zaštitu ekonomskih i socijalnih prava pred Komitetom Ujedinjenih nacija za ekonomska, socijalna i kulturna prava. Nakon usvajanja Zakona o potvrđivanju Opcionog protokola i deponovanja instrumenta o pristupanju Generalnom sekretaru Ujedinjenih nacija, Opcioni protokol je u Srbiji najzad stupio na snagu 22. decembra 2023. godine. Predstavke koje se podnose Komitetu odnosiće se samo na dešavanja i povrede prava do kojih je došlo nakon tog datuma i mogu se podneti od strane ili u ime pojedinca ili grupe pojedinaca koji tvrde da su žrtve kršenja bilo kog od ekonomskih, socijalnih i kulturnih prava ustanovljenih Paktom od strane države ugovornice. Prema članu 2. Opcionog protokola, kada se predstavka podnosi u ime pojedinaca ili grupe pojedinaca to će biti uz njihov pristanak, osim ukoliko podosilac može da opravda delovanje u njihovo ime bez takve saglasnosti. Komitet ispituje prihvatljivost predstavke i neće je uzeti u razmatranje u suštinskom smislu ako se ne podnese u roku od jedne godine nakon iscrpljivanja domaćih pravnih lekova, ili ako su se činjenice koje su predmet predstavke dogodile pre stupanja na snagu ovog Protokola, ili ako je isti slučaj već ispitan od strane Komiteta, ili se razmatra u drugom postupku međunarodne istrage.

⁵² Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 5/2023.

III SOCIJALNI DIJALOG U 2023. GODINI

U oblasti socijalnog dijaloga u 2023. godini i dalje su primetne slabosti iz prethodnog perioda, a koje se odnose na gotovo zanemarljivu ulogu socijalnih partnera u procima kreiranja javnih politika, kao i nedovoljno razvijene kapacitete socijalnih partnera za kolektivno pregovaranje, naročito u privatnom sektoru. Uloga lokalnih socijalno-ekonomskih saveta je u 2023. godini marginalizovana, učestalo je izbegavanje zakonske obaveze blagovremenog dostavljanja na razmatranje nacrta zakona i drugih akata značajnih za materijalni i socijalni položaj zaposlenih i poslodavaca ovom telu. Minimalna zarada je u 2023. godini povećana na osnovu Vladine odluke, te ni dalje nisu utvrđeni predlozi budućeg Zakona o štrajku i Zakona o izmenama i dopunama Zakona o socijalno-ekonomskom savetu.

Na evropskom nivou 12. juna 2023. godine usvojena je **Preporuka Saveta o jačanju socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji**⁵³ kojom se pozivaju države članice i Komisija da poboljšaju socijalni dijalog na svim nivoima i u svim njegovim oblicima, kako bi se osiguralo aktivno učešće socijalnih partnera u oblikovanju budućnosti rada i izgradnji socijalne pravde. Evropski parlament očekuje od Komisije da se snažnije i konkretnije zalaže za jačanje i poštovanje socijalnog dijaloga na svim nivoima i u svim sektorima, posebno ako nije dovoljno dobro razvijen, uzimajući pritom u obzir različite nacionalne prakse. U tom smislu, socijalni dijalog i kolektivno pregovaranje identifikovani su kao ključni za osmišljavanje i sprovođenje politika kojima se mogu poboljšati uslovi rada i zapošljavanja, a posebno radnika koji rade putem platformi. U tom smislu, Evropski parlament je pozvao države članice da prema potrebi prošire mogućnosti za kolektivno pregovaranje.

U preporuci je posebno istaknuto da „iskustvo pokazuje da socijalni dijalog doprinosi delotvornijem upravljanju krizama, a naročito u svetlu nedavne krize uzrokovane pandemijom COVID-19. Mehanizmi i procesi povezani sa socijalnim dijalogom razlikuju se među državama članicama, što je odraz njihove istorije, institucija i privrednog i političkog ambijenta. Delotvoran socijalni dijalog podrazumeva, između ostalog, postojanje modela industrijskih odnosa u kojima socijalni partneri mogu pregovarati u dobroj veri i samostalno sprovoditi svoje prakse kolektivnog pregovaranja. U tom smislu, uslovi za dobro funkcionisanje socijalnog dijaloga su vezani za postojanje snažnih, nezavisnih sindikata i organizacija poslodavaca koje poseduju i odgovarajuće tehničke kapacitete, kao i pristup relevantnim informacijama koje su neophodne za učešće u socijalnom dijalogu.

⁵³ Preporuke Veća od 12. juna 2023. o jačanju socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202301389, 17.12.2023.

Kolektivno pregovaranje može obuhvatiti pitanja povezana sa uslovima rada, kao što su zarade, radno vreme, godišnji odmor, bezbednost i zdravlje na radu, kao i druga pitanja koja su važna za socijalne partnere. Kolektivno pregovaranje je izuzetno važno za sprečavanje radnih sporova, poboljšanje zarada ili uslova rada i dovodi do smanjenja u nejednakostima zarada.

Primećeno je da su u većini država članica dominantni kolektivni ugovori u javnom sektoru u kojima je najviše zaposlenih po ugovorima o radu na neodređeno vreme. Svakako, mala je verovatnoća da će radnici u malim preduzećima biti obuhvaćeni kolektivnim ugovorom, a posebno je teško omogućiti kolektivno pregovaranje u slučaju nestandardnog zapošljavanja, ili kada na nivou preduzeća ne postoji sindikat.

Izuzetno je važno naglasiti da preporuka predviđa neophodnost jačanja reprezentativnosti i kapaciteta socijalnih partnera, što znači da je neophodno da se poboljšaju „veštine, sposobnosti i ovlašćenja socijalnih partnera kako bi se delotvorno i na svim nivoima uključili u socijalni dijalog“. Upravo ova odredba preporuke nedostaje u domaćem pravnom okviru, jer je svaka prethodna izmena Zakona o radu, vodila upravo ka smanjenju ovlašćenja sindikata i njihovih nadležnosti. S obzirom da država neće promeniti svoj pogled na važnost i postojanje sindikalnog pokreta u Srbiji, neophodno je da se sindikati transformišu i da umesto krajnje birokratizovanih i izolacionističkih struktura postanu jedan od stubova borbe za demokračnije pravednije društvo. Drugim rečima, ne može se očekivati da se popravi položaj radnika u Srbiji, sve dok se ne izvrši demokratizacija čitavog društva, kako na političkom, tako i na ekonomskom planu.

Prema izveštaju Globalnog indeksa radnih prava za 2023. godinu⁵⁴ Srbija nije značajno napredovala. Naime, na listi od 87 kompanija iz zemalja širom sveta koje krše prava radnika, našle su se i dve firme iz Srbije – *državno Javno preduzeće Pošta Srbije i privatno preduzeće Jura*, u vlasništvu istoimene korporacije iz Južne Koreje. U obrazloženju liste navodi se da je reč o kompanijama koje su prekršile prava radnika, povezane su sa kršenjem radničkih prava ili nisu uspele da iskoriste svoje mehanizme za rešavanje kršenja radničkih prava. Osim toga, ove „kompanije imaju obavezu da poštuju međunarodno priznata ljudska prava, uključujući kolektivna radna prava, i da izbegavaju radnje koje podrivaju, narušavaju i uskraćuju prava radnika“, što je u konkretnom slučaju izostalo. Osim toga u istraživanju je istaknuto da je 79% zemalja prekršilo pravo na kolektivno pregovaranje, jer su kompanije odbile da se povinuju odredbama kolektivnih ugovora, odbacile uspostavljenu saradnju sa sindikatima i, u mnogim slučajevima, vođeni su pregovori sa „žutim sindikatima“ – koji su često formirani od strane poslodavaca kako bi se zaobišla mogućnost o pregovorima u pogledu uslova rada i njihovom poboljšanju. U skladu sa

⁵⁴ Dostupno na: International Trade Union Confederation, 2023 ITUC Global Rights Index, https://files.mutualcdn.com/ituc/files/2023_ituc_global_rights_index_en.pdf, 14.12.2023.

ovim, u Izveštaju je naglašeno da se među radnicima koji su uvideli da su njihova prava na kolektivno pregovaranje u ovom ili sličnom obimu ozbiljno smanjena - nalaze radnici u Holandiji, Severnoj Makedoniji, Crnoj Gori i Srbiji. Tako, Srbija se našla u četvrtoj grupi država u delu koji se odnosi na ocenjivanje i rangiranje država prema stepenu poštovanja kolektivnih prava radnika, što je izuzetno loš rezultat. Naime, Međunarodna konfederacija sindikata je sve države podelila na pet grupa. Postoji i takozvana 5+ kategorija, ali ona nije relevantna jer se radi o takozvanim „failed states“, državama u kojima inače u trenutku analize ne postoji vladavina prava, odnosno ne funkcioniše pravni sistem, ne samo u odnosu na prava radnika već i inače. Od preostalih pet kategorija važno je da država bude plasirana među prve dve, jer su to kategorije država u kojima se radna prava uglavnom poštuju. Treća kategorija je ona u kojoj se nalaze države u kojima se redovno krše prava radnika, a četvrta kategorija, u kojoj se Srbija nalazi, rezervisana je za države u kojima postoji sistematsko kršenje prava radnika – kako u privatnom sektoru, tako i u javnom. Međutim, ovu kategoriju karakterišu i dve druge odlike: „da država ne čini ništa, ili ne čini dovoljno, da ne dođe do kršenja prava radnika kao i da kršenja sankcioniše; da država svojim zakonima i politikama dovodi do pogoršanja uslova za ostvarivanje prava radnika i time ugrožava ostvarivanje osnovnih ekonomskih ljudskih prava“,⁵⁵ zbog čega je jasno da stepen ostvarenja i poštovanja prava na kolektivno pregovaranje u Srbiji nije na zavidnom nivou.

Navedeno može biti potvrđeno i imajući u vidu Izveštaj Evropske komisije u pogledu stanja socijalnog dijaloga u Srbiji koji je ukazao da se situacija nije značajno promenila u odnosu na istu povodom ovog pitanja prošle godine. Jednako kao i prošle godine, EK je ukazala da je socijalni dijalog i dalje slab, posebno u pogledu uključivanja socijalnih partnera u razvoj politike koji je relevantan za njih. Posebno je izdvojena neaktivnost u pogledu usvajanja novog Zakona o štrajku koji je izostao i u 2023. godini, kao i neophodnost da se prilagodi pravni okvir u pogledu socijalnog pregovaranja i ojačaju kapaciteti socijalnih partnera kako bi se pospešila kultura kolektivnog pregovaranja.⁵⁶ Navedeno dodatno zabrinjava jer ni u pogledu zaključenih kolektivnih ugovora nije bilo velikih iznenađenja, oni su i dalje dominantni u javnom sektoru – sa 12 sektorskih zaključenih ugovora. Međutim, u privatnom sektoru zaključena su samo tri sektorska kolektivna ugovora, što dovoljno govori o nameri poslodavaca i angažovanosti i uspešnosti sindikata u procesu kolektivnog pregovaranja. Jedno vreme u Srbiji je postojala loša praksa da reprezentativno udruženje poslodavaca i reprezentativni sindikat u određenoj grani ili delatnosti zaključe kolektivni ugovor, ali da početak njegove primene vežu za donošenje odluke o proširenom dejstvu kolektivnog ugovora. Budući da je zakonom propisane uslove

⁵⁵ Detaljno vidi: Mario Reljanović, „Srbija po indeksu prava radnika“, <https://pescanik.net/srbija-po-indeksu-prava-radnika/>, 27.12.2023.

⁵⁶ Izveštaj Evropske komisije za 2023, str. 130, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf, 28.12.2023.

za donošenje odluke o proširenom dejstvu kolektivnog ugovora gotovo nemoguće ostvariti, zaključeni posebni kolektivni ugovori ostaju „mrtvo slovo na papiru“ i na taj način se samo fingira kolektivno pregovaranje.⁵⁷

Da situacija u pogledu poštovanja prava (ne samo kolektivnih) nije povoljna govore i slikoviti primeri štrajkova koji su organizovani u 2023. godini. Tako, štrajkovali su radnici kineske kompanije „Ziđin Koper“ u Boru, zbog plata i Pravilnika o radu, za koji smatraju da je štetan po zaposlene⁵⁸; malinar Nikola Radovanović iz Aleksandrovcu pet dana je štrajkovao glađu ispred hladnjače u Brusu zbog neisplaćenog novca za predate maline i kupine 2022. godine⁵⁹; u oktobru sa štrajkom su otpočeli i radnici JP Pošta Srbije zbog nezadovoljstva visinom plate i uslovima rada, koji su obustavu rada prekinuli nakon mesec dana – 23. novembra 2023. godine;⁶⁰ u sektoru prosvete štrajk su organizovali Unija sindikata prosvetnih radnika Srbije, Sindikat obrazovanja Srbije, Granski sindikat prosvetnih radnika Srbije Nezavisnost i Sindikat radnika u prosveti Srbije 5. oktobra 2023. godine sa ciljem da se plate u prosveti izjednače sa prosečnom platom u Srbiji i da se izradi strategija za naredna povećanja;⁶¹ sindikat zaposlenih u socijalnoj zaštiti je organizovao štrajk upozorenja, zbog neuspešnih pregovora sa Ministarstvom za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja da se zarade za pojedine kategorije radnika povećaju u rasponu od 500 do 1.500 RSD, što Sindikat ocenio kao ponižavajuću ponudu, zbog čega su napušteni pregovori.⁶² Konačno i poljoprivrednici su bili nezadovoljni, blokirajući u novembru 2023. godine pojedine puteve i zahtevajući, između ostalog uređenje poljoprivrednog tržišta, dodeljivanje subvencija, brisanje poljoprivrednika iz

⁵⁷ Na primer, Poseban kolektivni ugovor za hemiju i nemetale Srbije u čl. 97 propisuje da će se kolektivni ugovor primenjivati osmog dana od dana objavljivanja odluke o proširenom dejstvu u „Službenom glasniku Republike Srbije“ na sve poslodavce iz delatnosti hemije i nemetala.

⁵⁸ „Protest radnika Ziđina u Boru zbog plata i kolektivnog ugovora“, <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-radnici-zijin-plate/32241174.html>, 11.12.2023.

⁵⁹ „Malinar „zamrzava“ štrajk glađu: Stiglo obećanje iz Ministarstva poljoprivrede“, <https://n1info.rs/vesti/malinar-zamrzava-strajk-gladju-stiglo-obecanje-iz-ministarstva-poljoprivrede/>, 10.12.2023.

⁶⁰ „Da li je celomesečna obustava rada pošte dobila epilog? Poštari kreću sa radom, ali će pomno pratiti primenu dogovora“, <https://euractiv.mondo.rs/ekonomija/a4916/Da-li-je-celomesečna-obustava-rada-postara-dobila-epilog.html>, 13.12.2023.; „Radnici Pošte javnosti: Evo zbog čega štrajkujemo“, <https://gminfo.rs/radnici-poste-javnosti-evo-zbog-cega-strajkujemo/>, 28.12.2023.

⁶¹ „Ako se ne ispune zahtevi - Evo za kada su prosvetari najavili štrajk“, <https://www.ekspres.net/vesti/prosvetni-radnici-strajk-16-oktobra-ako-se-ne-ispune-zahtevi-5-10-2023>, 19.12.2023.; „Plate u prosveti jedno od ključnih pitanja jeseni: Budžetom predviđeno i povećanje, a koliko zarađuju sada nastavnici i učitelji?“, <https://www.blic.rs/biznis/moj-novcanik/stize-novo-povecanje-zarada-prosvetnim-radnicima-plate-u-u-komsiluku-rastu-od-216-do-y47t9w7>, 19.12.2023

⁶² „Sindikat zaposlenih u socijalnoj zaštiti opet najavljuje protest i štrajk upozorenja“, <https://n1info.rs/biznis/sindikat-zaposlenih-u-socijalnoj-zastiti-opet-najavljuje-protest-i-strajk-upozorenja/>, 19.12.2023.

kreditnog biroa i rešavanje dugova i nalaženje rešenja za izmenu Zakona o penzijskom i invalidskom osiguranju za poljoprivrednike kao osiguranike.⁶³

U 2023. godini u pogledu prava na kolektivno pregovaranje u Srbiji, od posebnih kolektivnih ugovora zaključen je Poseban kolektivni ugovor za građevinarstvo i industriju građevinskog materijala Srbije⁶⁴ kojim se uređuju prava, obaveze i odgovornosti iz radnog odnosa zaposlenih i poslodavca koji svoju pretežnu delatnost obavljaju u oblasti građevinarstva i industrije građevinskog materijala u Srbiji. Kolektivnim ugovorom propisani su, pored razloga utvrđenih Zakonom o radu i novi razlozi za uvođenje prekovremenog rada, od kojih pojedini, prema mišljenju autora ovog Izveštaja nisu u skladu sa članom 53. Zakona o radu (na primer, ako su ugovoreni poslovi sa rokovima u kojima posao ne može da se obavi u redovno radno vreme, ili zbog priprema, utovara i istovara materijala, ili u drugim slučajevima kada je to po proceni poslodavca neophodno za nesmetano odvijanje procesa rada). Naime, čini se da su pregovarači izgubili iz vida okolnost da razlog za uvođenje prekovremenog rada može biti samo iznenadno povećanje obima posla koje poslodavac kao organizator procesa rada nije mogao da planira tako da se savlada u toku redovnog rada zaposlenih, ili posao koji je iskrasao neočekivano i van je kontrole poslodavca.⁶⁵ Ono što takođe treba naglasiti jeste da je kolektivni ugovor zaključen na period od samo jedne godine, a da poslodavci na koje se primenjuje imaju obavezu da svoje opšte akte i ugovore o radu usaglase sa njegovim odredbama u roku od 90 dana od dana njegovog stupanja na snagu. Osim ovog posebnog kolektivnog ugovora, ostali su u 2023. godini samo izmenjeni i dopunjeni i to najčešće samo potpisivanjem teksta, bez otvaranja postupka kolektivnog pregovaranja.

U pogledu samog instituta štrajka, odnosno prava na štrajk potrebno je naglasiti da i pored svih upozorenja, najava i razgovora koji su prethodili novi zakon ni do 2023. godine nije usvojen, što je istaknuto i u Izveštaju Evropske komisije. Stoga, i dalje vredi osloniti se na shvatanja Komiteta za ekonomska, socijalna i kulturna prava, koji je u zaključcima sa sednice održane u aprilu 2022. godine izrazio zabrinutost u pogledu odredaba važećeg Zakona o štrajku koje se odnose na minimum službe, koje ograničavaju pravo na štrajk širokom krugu radnika. Komitet preporučuje da Republika Srbija izmeni Zakon o štrajku u skladu sa svojim obavezama prema članu 8 Pakta o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, kao i prema Konvenciji MOR br. 87 o sindikalnim slobodama i zaštiti sindikalnih prava i Konvenciji MOR br. 98 o pravu na organizovanje i kolektivnom pregovaranju.⁶⁶

⁶³ „Nastavljen protest poljoprivrednika u Srbiji“, <https://www.slobodnaevropa.org/a/nastavak-protesta-poljoprivrednika-srbija/32684124.html>, 22.12.2023.

⁶⁴ Službeni glasnik RS, br. 38/2023.

⁶⁵ Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž1 3452/2016 od 19.01.2018. godine.

⁶⁶ Komitet posebno preporučuje da se ograniči obim definicije „minimalnih usluga“ koje se pružaju tokom štrajka, kako bi se osigurala efektivnost ostvarivanja prava na štrajk. Komitet

LITERATURA

Izvori prava i sudska praksa

Zakon o budžetskom sistemu, Službeni glasnik RS, br. 54/2009...92/2023.

Zakon o bezbednosti i zdravlju na radu, Službeni glasnik RS, br. 35/2023.

Zakon o strancima, Službeni glasnik RS, br. 24/2018, 31/2019 i 62/2023.

Zakon o zapošljavanju stranaca, Službeni glasnik RS, br. 128/2014, 113/2017, 50/2018, 31/2019 i 62/2023.

Zakon o potvrđivanju Opcionog protokola uz Međunarodni pakt o ekonomskim, socijalnim i kulturnim pravima, Službeni glasnik RS – Međunarodni ugovori, br. 5/2023.

Poseban kolektivni ugovor za građevinarstvo i industriju građevinskog materijala Srbije, Službeni glasnik RS, br. 38/2023.

Presuda Apelacionog suda u Beogradu, Gž1 3452/2016 od 19.01.2018. godine.

Internet izvori

Ministarstvo za evropske integracije, <https://www.euproplus.org.rs/kpoziv/javni-poziv-za-podrsku-pocetnicima-u-poslovanju-i-samozaposljavanju-zena-i-mladih-kroz-nabavku-opreme-i-uvodjenje-usluga>, 22.12.2023.

Moja prva plata, <https://mojaprvaaplata.gov.rs/>, 20.12.2023.

Krovna organizacija mladih Srbije, <https://koms.rs/2023/12/29/pobeda-koms-a-usvojen-implementacioni-plan-garancija-za-mlade/>, 13.12.2023.

Republički zavod za statistiku, <https://www.stat.gov.rs/sr>

za socijalna, ekonomska i kulturna prava, Zaključna zapažanja za Treći izveštaj Republike Srbije od 6. aprila 2022. godine, E/C.12/SRB/CO/3. str. 9.

Ministarstvo trgovine, must.gov.rs/extfile/sr/4278/Korpa%20oktobar%202023.pdf, 14.12.2023.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje, boračka i socijalna pitanja, „Počela implementacija dva nova projekta u oblasti zapošljavanja koje finansira Evropska unija“, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/vesti/pocela-implementacija-dva-nova-projekta-u-oblasti-zaposljavanja-koje-finansira-evropska-unija>, 25.12.2023.

Ministarstvo za rad, zapošljavanje boračka i socijalna pitanja, „Obaveštenje o otpočinjanju rada na izradi Akcionog plana za period od 2024. do 2026. godine za sprovođenje Strategije zapošljavanja u Republici Srbiji za period od 2021. do 2026. godine“, <https://www.minrzs.gov.rs/sr/aktuelnosti/obavestenja/obavestenje-o-otpocinjanju-rada-na-izradi-akcionog-plana-za-period-od-2024-do-2026-godine-za-sprovođenje-strategije-zaposljavanja-u-republici-srbiji-za-period-od-2021-do-2026-godine>, 25.12.2023.

Program ekonomskih reformi, dostupno na: <https://www.mfin.gov.rs/sr/dokumenti2-1/program-ekonomskih-reformi-erp-1>, 18.12.2023.

Vlada Republike Srbije, <https://www.srbija.gov.rs/vest/714525/saradnja-sa-eu-na-realizaciji-programa-garancija-za-mlade.php>, 12.12.2023.

Ujedinjeni granski sindikati, „Nezavisnost“ predstavila svoj predlog zakona o radu: Norme dostojanstvenog rada“, <https://nezavisnost.org/nezavisnost-predstavila-svoj-predlog-zakona-o-radu-norme-dostojanstvenog-rada/>, 14.12.2023.

Nacrt zakona o radnom angažovanju zbog povećanog obima posla u određenim delatnostima, [Nacrt Zakona.docx \(live.com\)](#), 28.11.2023.

Vlada Republike Srbije, „Usvojen Program ekonomskih reformi (ERP) 2023-2025“, <https://rsjp.gov.rs/sr/vesti/usvojen-program-ekonomskih-reformi-erp-2023-2025/>, 15.10.2023.

„Nacrt zakona o pojednostavljenom radnom angažovanju na sezonskim i drugim povremenim poslovima u određenim delatnostima: Američka advokatska asocijacija ukazuje da revidirani Nacrt zakona ne štiti radnike, niti može da smanji količinu rada na crno“, <https://www.paragraf.rs/dnevne-vesti/021222/021222-vest8.html>, 21.12.2023.

Novinski članci

„Ako se ne ispune zahtevi - Evo za kada su prosvetari najavili štrajk“, <https://www.ekspres.net/vesti/prosvetni-radnici-strajk-16-oktobra-ako-se-ne-ispune-zahtevi-5-10-2023>, 19.12.2023.

„Plate u prosveti jedno od ključnih pitanja jeseni: Budžetom predviđeno i povećanje, a koliko zarađuju sada nastavnici i učitelji?“, <https://www.blic.rs/biznis/moj-novcanik/stize-novo-povecanje-zarada-prosvetnim-radnicima-plate-u-u-komsiluku-rastu-od-216-do/y47t9w7>, 19.12.2023.

„Da li je celomesečna obustava rada pošte dobila epilog? Poštari kreću sa radom, ali će pomno pratiti primenu dogovora“, <https://euractiv.mondo.rs/ekonomija/a4916/Da-li-je-celomesečna-obustava-rada-postara-dobila-epilog.html>, 13.12.2023.

„Država u 2023. izdala 50.397 dozvola za rad strancima“, <https://www.politika.rs/sr/clanak/590772/Drzava-u-2023-izdala-50-397-dozvola-za-rad-strancima>, 13.12.2023.

„Iz Šri Lanke vozi gradske autobuse u Beogradu za Srbiju čuo prvi put, a ovde mu je kaže problem samo jedna stvar“, <https://www.blic.rs/vesti/beograd/iz-sri-lanke-vozi-gradske-autobuse-u-beogradu-za-srbiju-cuo-prvi-put-a-ovde-mu-je/7f4zlle>, 27.12.2023.

„Izvesno da će minimalac biti 47.000, predsednik najavio pre mesec i po dana“, <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/izvesno-da-ce-minimalac-biti-47-000-predsednik-najavio-pre-mesec-ipo-dana>, 12.1.2024.

„Kolika je stvarna nezaposlenost u Srbiji“, <https://talas.rs/2022/04/29/kolika-je-skrivena-nezaposlenost-u-srbiji/>, 29.12.2023.

„Kolika plata u Srbiji je dovoljna za život?“, <https://nova.rs/vesti/biznis/kolika-plata-u-srbiji-je-dovoljna-za-zivot/>, 19.12.2023.

„Kućni budžet u Srbiji: Verovati novčaniku ili statistici?“, <https://www.slobodnaevropa.org/a/srbija-potrosacka-korpa-kucni-budzet/32631196.html>, 19.12.2023.

„Malinar „zamrzava“ štrajk gladu: Stiglo obećanje iz Ministarstva poljoprivrede“, <https://n1info.rs/vesti/malinar-zamrzava-strajk-gladju-stiglo-obecanje-iz-ministarstva-poljoprivrede/>, 10.12.2023.

„Na minimalcu 250.000 ljudi“, <https://novaekonomija.rs/vesti-iz-zemlje/na-minimalcu-250-000-ljudi-kaze-mali>, 22.12.2023.

„Nastavljen protest poljoprivrednika u Srbiji“, <https://www.slobodnaevropa.org/a/nastavak-protesta-poljoprivrednika-srbija/32684124.html>, 22.12.2023.

„Nema dogovora, minimalac ubuduće koliko je odredila Vlada Srbije – sindikalci razmatraju naredne korake“, <https://www.danas.rs/vesti/ekonomija/vlada-srbije-sindikalci-minimalac-dogovor/>, 19.12.2024.

„Protest radnika Zidina u Boru zbog plata i kolektivnog ugovora“, <https://www.slobodnaevropa.org/a/protest-radnici-zijin-plate/32241174.html>, 11.12.2023.

„Sindikata kritikuju odluku Vlade o nastavku zabrane zapošljavanja u javnom sektoru“, <https://beta.rs/content/191874-sindikata-kritikuju-odluku-vlade-o-nastavku-zabrane-zaposljavanja-u-javnom-sektoru>, 17.12.2023.

„Sindikata zaposlenih u socijalnoj zaštiti opet najavljuje protest i štrajk upozorenja“, <https://n1info.rs/biznis/sindikata-zaposlenih-u-socijalnoj-zastiti-opet-najavljuje-protest-i-strajk-upozorenja/>, 19.12.2023.

„Troškovi života: Šta se može u različitim gradovima Srbije sa 65.000 dinara“, <https://www.bbc.com/serbian/lat/srbija-67543448>, 19.12.2023.

„Udruženje "Mame su zakon" pripremilo predlog izmena Zakona o radu“, <https://www.tanjug.rs/srbija/drustvo/27855/udruzenje-mame-su-zakon-pripremilo-predlog-izmena-zakona-o-radu/vest>, 15.12.2023.

Brojne zamerke sindikata na Nacrt zakona o radnim praksama, <https://biznis.rs/u-fokusu/brojne-zamerke-sindikata-na-nacrt-zakona-o-radnim-praksama/>, 27.12.2023.

Mario Reljanović, „Fairwork Srbija 2023“, <https://pescanik.net/fairwork-srbija-2023/>, 19.12.2023.

Mario Reljanović, „Srbija po indeksu prava radnika“, <https://pescanik.net/srbija-po-indeksu-prava-radnika/>, 27.12.2023.

„Radnici Pošte javnosti: Evo zbog čega štrajkujemo“, <https://gminfo.rs/radnici-poste-javnosti-evo-zbog-cega-strajkujemo/>, 28.12.2023.

Internet publikacije/Izveštaji/Dokumenti

BGC, Izveštaj o stanju ljudskih prava, 2022. godina,
<https://www.bgcentar.org.rs/biblioteka/izvestaji-o-stanju-ljudskih-prava/>,
12.12.2023.

Ivan Sekulović, *Evropski socijalni fond za Zapadni Balkan*,
<http://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/FCD-Evropski-socijalni-fond-za-Zapadni-Balkan-by-Ivan-Sekulovic.pdf>, 19.12.2023.

Ksenija Petovar, „Zabrana zapošljavanja u javnom sektoru – posledice u sektoru zdravstvena zaštita građana“,
<https://www.centaronline.org/userfiles/files/publikacije/fcd-ksenija-petovar-zabrana-zaposljavanja-ujavnom-sektoru-posledice-u-sektoru-zdravstvena-zastita-gradjana.pdf>, 18.12.2023.

Fairwork Serbia Ratings 2023, <https://fair.work/wp-content/uploads/sites/17/2023/09/Fairwork-Serbia-Ratings-2023-EN-FNAL.pdf>,
18.12.2023.

Komitet za socijalna, ekonomska i kulturna prava, Zaključna zapažanja za Treći izveštaj Republike Srbije od 6. aprila 2022. godine, E/C.12/SRB/CO/3.,
https://azil.rs/azil_novi/wp-content/uploads/2022/03/Preporuke-Komiteta-SRB-2022.pdf, 11.12.2023.

International Trade Union Confederation, 2023 ITUC Global Rights Index,
https://files.mutualcdn.com/ituc/files/2023_ituc_global_rights_index_en.pdf,
14.12.2023.

Strategija za mlade u Republici Srbiji za period od 2023-2030, Službeni glasnik RS, br. 8/23.

Strategija o zaštiti podataka o ličnosti, Službeni glasnik RS, br. 72/2023.

Nacrt plana implementacije Garancije za mlade u Republici Srbiji za period od 2023-2026 godine, Službeni glasnik RS, br. 120/23.

Preporuke Veća od 12. juna 2023. godine o jačanju socijalnog dijaloga u Evropskoj uniji, https://eur-lex.europa.eu/legal-content/HR/TXT/PDF/?uri=OJ:C_202301389,
17.12.2023.

Izveštaj Evropske komisije za 2023, https://neighbourhood-enlargement.ec.europa.eu/system/files/2023-11/SWD_2023_695_Serbia.pdf,
28.12.2023.